

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Viktorijos Jokubauskaitės,

V kurso, Baudžiamosios justicijos

studijų šakos studentės

Magistro darbas

Tyčinė kaltė teismų praktikoje

Intentional fault in the case law

Vadovas: prof. dr. Jonas Prapiestis

Recenzentas: asist. dr. Justas Namavičius

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRIDINIAI ŽODŽIAI

Šio magistro darbo objektas yra tyčinės kaltės problematika Lietuvos Respublikos teismų praktikoje. Analizuojama, į ką atsižvelgdami ir kokiais argumentais remdamiesi teismai konstatuoja asmenį esant kaltu skirtingų nusikalstamų veikų atžvilgiu, kokios tyčinės kaltės rūšis, kurios nėra tiesiogiai įtvirtintos įstatyme, konstatuojamos teismų praktikoje. Analizuojama, kaip kaltės institutas įtvirtintas užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose ir lyginama ar valstybių reglamentavimas sutampa.

Pagrindiniai žodžiai: kaltės institutas, tiesioginė tyčia, netiesioginė tyčia, tyčinės kaltės rūšys, neįtvirtintos baudžiamajame įstatyme, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika.

The object of this master thesis is the problematic aspects of intentional guilt in the case law of the courts of the Republic of Lithuania. It is analyzed what is taken into account and what arguments the courts use to find a person guilty in relation to different criminal offenses, what types of intentional guilt which are not established by the legislator are distinguished by courts. It is analyzed how institute of guilt is enshrined in criminal laws of foreign states, also whether the regulation coincide.

Keywords: institute of fault, specific intent, general intent, types of fault not established by legislator, case law of Supreme Court of Lithuania.

TURINYS

IŽANGA	2
1. TYČINĖS KALTĖS SAMPRATA, RAIDA, LYGINAMASIS ASPEKTAS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE	5
2. TYČINĖS KALTĖS RŪŠIŲ, ĮTVIRTINTŲ BAUDŽIAMAJAME KODEKSE, TAIKYMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE	16
2.1. Tiesioginė tyčia	16
2.2. Netiesioginė tyčia	26
2.3. Netiesioginės tyčios atribojimas nuo nusikalstamo pasitikėjimo	33
3. TYČINĖS KALTĖS RŪŠYS, TIESIOGIAI NEĮTVIRTINTOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE, TAČIAU KONSTATUOJAMOS TEISMŲ PRAKTIKOJE	41
IŠVADOS	47
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	49
SANTRAUKA	57
SUMMARY	58

IŽANGA

Temos aktualumas. Kaltės institutas visuomenėje kelia daug diskusijų. Ypatingai kaltės institutas plačiai aptarinėjamas sprendžiant visuomenei jautrius klausimus, pavyzdžiui, nepilnamečių patraukimo baudžiamajon atsakomybėn, teisingos bausmės skyrimo ir kt. klausimus. Neretai daug dėmesio sulaukusių bylų sprendimai analizuojami viešai, visuomenė pasidalija į skirtingas puses – palaikančią teismus ir manančią, kad teismai priėmė neteisingą sprendimą. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – Baudžiamasis kodeksas, BK, baudžiamasis įstatymas) antrajame straipsnyje įtvirtintas kaltės principas, kuriame numatyta, kad pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik kaltas dėl nusikalstamos veikos padarymo asmuo. Iš to seka, kad su kaltės institutu susiduriama kiekvienoje baudžiamojoje byloje, kadangi kaltė privalo būti nustatyta kiekvienu konkrečiu atveju teismui priimant nuosprendį. Baudžiamasis įstatymas imperatyviai nustato, kad asmuo nusikalstamą veiką gali padaryti tik tyčia ar dėl neatsargumo. Teismų praktikoje, analizuojant kaltininko psichinį santykį su veika, neretai susiduriama su problema, jog teismų pozicijos, dėl to, kokia kaltės forma veikė kaltininkas, išsiskiria. Tokia problema kyla dėl to, kad tarp kaltės formų kartais yra išties siaura riba. Kaltės instituto reikšmė neginčijama ir veikų atbėjimo kontekste. Kadangi veikų, kurių objektyvieji požymiai sutampa, pavyzdžiui, BK 129 str. ir BK 132 str., atskirymui esminę reikšmę turi asmens, padariusio nusikalstamą veiką, kaltės turinys. Be to, kaltės forma ir rūšis suteikia svarbios informacijos, sprendžiant apie veikos pavojingumą, kaltininko asmenybę ir kt. Įstatymų leidėjas imperatyviai nustatė, kad kiekvienu konkrečiu atveju skiriant bausmę turi būti atsižvelgiama į kaltės formą ir rūšį, taip pat, kaltės institutas ne mažiau reikšmingas ir sprendžiant malonės ar amnestijos klausimus. Temos aktualumą rodo ir tai, kad analizuojant tyčią, netiesioginę tyčios panašumus, atbėjimą nuo nusikalstamo pasitikėjimo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT, kasacinė instancija) šių klausimų sprendimui ne kartą skyrė plenarinę sesiją, kuri šaukiama ypatingais atvejais. Temos aktualumą atskleidžia ir tai, kad rengiant darbą buvo analizuota didžioji dalis LAT praktikos, kurioje nagrinėti kaltės klausimai. Darbe tiesiogiai atsispindi ne visa analizuota kasacinės instancijos teismo praktika, kadangi darbe remtasi nutartimis, kuriose plačiausiai ir išsamiausiai analizuoti kaltės klausimai. Darbe siekta peržiūrėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką iš esmės nuo Baudžiamojo kodekso galiojimo pradžios, pagrindinį dėmesį skiriant paskutiniųjų metų kasacinės instancijos teismo praktikai. Nepaisant to, kad kaltės instituto reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse yra pakankamai detalus, tačiau neretai kasacinės instancijos teisme grįžtama prie šio instituto analizės, o tai rodo šio instituto

sudėtingumą ir nesibaigiantį aktualumą. Būtent dėl šių priežasčių, manytina, kad šio magistro darbo tema yra aktuali dabar ir aktualumo nepraras ateityje.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas išanalizuoti tyčinės kaltės įstatyminę sampratą, apžvelgti, kaip kaltė, numatyta įstatyme, interpretuojama baudžiamosios teisės teorijoje ir, svarbiausia, atskleisti, kaip tyčinė kaltė ir kaltės nuostatos įtvirtintos įstatyme suprantamos ir taikomos teismų praktikoje.

Darbo uždaviniai. Siekiant minėto darbo tikslo, autorė išsikėlė šiuos uždavinius:

- 1) atskleisti kaltės sampratą.
- 2) išanalizuoti tyčinės kaltės rūšis, atribojant problematiškiausiais praktikoje klausimais tyčinę kaltę nuo neatsargios (nusikalstamo pasitikėjimo), remiantis aktualiausia teismų praktika šioje srityje.
- 3) išnagrinėti tyčinės kaltės rūšis, tiesiogiai neįtvirtintas BK, tačiau konstatuojamas teismų praktikoje.

Darbo objektas. Šiame magistro darbe analizuojama tyčinės kaltės problematika, atsiskleidžianti Lietuvos Respublikos teismų praktikoje. Magistro darbe sąmoningai pasirinkta analizuoti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, kadangi šis teismas turi esminę reikšmę formuojant vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką. Nepaisant to, darbe tam tikra apimtimi analizuojami ir žemesnių instancijų teismų sprendimai, kurių teisėtumo kontrolę šiame darbe nagrinėjamų bylų kontekste vykdė kasacinės instancijos teismas.

Tyrimo metodai. Magistro darbo tikslui pasiekti pasitelkti šie tyrimo metodai: lingvistinis, lyginamasis, sisteminės analizės ir aprašomasis.

- 1) Aprašomasis metodas – apibendrintai pateikiant dabartinį nacionalinį teisinį reguliavimą, analizuojant teismų praktiką;
- 2) Lingvistinis metodas – analizuojant tyčinės kaltės sampratą, aiškinant įstatymuose vartojamas formuluotes bei nagrinėjant kaltės institutą reglamentuojančių normų lingvistinę prasmę;
- 3) Lyginamasis metodas – tiriant užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtintą kaltės institutą reglamentuojančių normų turinį bei jas lyginant tarpusavyje;
- 4) Sisteminės analizės metodas – nagrinėjant baudžiamajame įstatyme kaltės institutą reglamentuojančių teisės normų turinį, analizuojant teismų praktiką, skirtingų užsienio valstybių teisės aktus, tiriant specialiąją literatūrą.

Darbo originalumas. Nors bendrieji kaltės instituto klausimai nagrinėti tiek teisės doktrinos atstovų (V. Piesliako, S. Bikelio, A. Bielinio), tiek teismų praktiką formuojančio LAT praktikoje, tačiau konkrečiai tyčinė kaltė teismų praktikos kontekste plačiai analizuota nebuvo. Darbe analizuojama kasacinės instancijos teismo praktika, formuojama aiškinant ir taikant naujojo baudžiamojo įstatymo normas. Tyrimas apima kasacinės instancijos teismo praktiką iš esmės visu naujojo baudžiamojo įstatymo galiojimo laikotarpiu, pagrindinį dėmesį skiriant naujausioms nutartims kaltės klausimais. Dėl šių priežasčių magistrinio darbo temą galima laikyti originalia ir nauja.

Svarbiausi šaltiniai. Rengiant šį rašto darbą daugiausia remtasi LAT praktika, Lietuvos bei užsienio valstybių baudžiamaisiais įstatymais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija (toliau – Konstitucinis Teismas), Lietuvos ir užsienio valstybių doktrina.

1. TYČINĖS KALTĖS SAMPRATA, RAIDA, LYGINAMASIS ASPEKTAS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Paprastai objektų analizės pradedamos istorinės kilmės nagrinėjimu, sampratos bei reikšmės atskleidimu. Siekiant nuosekliai atskleisti darbo temą, pirmiausia, tikslinga atlikti lingvistinę tyčinės kaltės analizę.

Tyčia ir kaltė gana dažnai sutinkami žodžiai, kurie gali būti vartojami įvairiame kontekste. Paprastai tyčia suprantama kaip tai, kas daroma siekiant konkretaus tikslo, atliekama sąmoningai ir yra iš anksto apgalvota. Neteisinėje terminijoje žodis „kaltė“ turi neigiamą reikšmę ir dažniausiai yra siejamas su sąžine, nuodėme ir kt. Kaltė kaip kategorija yra analizuojama ir reikšminga ne tik teisės moksle, didelis dėmesys kaltei skiriamas psichologijoje, filosofijoje bei kituose moksluose. Dėl to, kad kaltė yra plati kategorija, būdinga ne tik vienai konkrečiai sričiai, todėl ir suprantama nevienareikšmiškai. Pažymėtina, kad šiame darbe, siekiant atitikti apimties reikalavimus, kaltė didžiąja dalimi bus analizuojama tik teisės aspektu, detaliau nenagrinėjant kaltės kitų mokslų atžvilgiu. Per visą istoriją suvokimas, kas yra kaltė, kito ne vieną kartą. Net ir šiomis dienomis vis dar nėra vieningo sutarimo, kaip apibrėžti kaltę ir skirtingų mokslų atstovai ją interpretuoja savaip. Pavyzdžiui, filosofas šv. Augustinas kaltę siejo su dieviškąja galia ir teigė, kad nesugebėjimas suvokti savo kaltės, sąžinės nebylumas yra grėsmingesnė dvasinė liga, nei kaltės jausmas, kai sąžinė graužia ir priekaištuoja (Plėšnys, 2011, p. 99). Kitas filosofas Imanuelis Kantas teigė, kad žmogus yra visada kaltas, būtent dėl nuodėmės kaltės ir kaltę suprato kaip visa apimančią, o ne atnešamą vieno poelgio ar veiksmo (Putinaitė, 1999, p. 87). Taigi, pagal dieviškąją kaltę, asmuo net ir elgdamasis tinkamai, vis tiek bus kaltas, kadangi nuodėmės kaltė jį lydi visą gyvenimą, nuo gimimo iki mirties, o po mirties sprendžiama, ar asmeniui jo kaltę atleisti. Įdomu tai, kad I. Kantas išskyrė ir teisinę kaltę, pažymėdamas, kad nusikaltimas privalo būti tiesiogiai siejamas su bausme, kad būtų išlaikyta žemiškoji teisingumo tvarka (Putinaitė, 1999, p. 88). Taigi, šiuo aspektu I. Kantas kaltės institutą siejo su bausme ir teisingumu. Galima įžvelgti sąsajas su šiuolaikine baudžiamąja teise, kurioje tam, kad asmuo būtų nubaustas, turi būti įrodyta jo kaltė, o nubaudus asmenį, kuris atsakingas už konkrečią veiką, taip valstybės vardu įvykdomas teisingumas. Taigi, aptarti filosofai kaltę, pirmiausia, sieja su dieviškąja galia ir gimtąja nuodėme. Pastebėtina, kad kaltė dėl gimtosios nuodėmės vertinama kaip didesnė, svarbesnė nei kaltė, kurią asmuo jaučia dėl savo elgesio žemėje, tačiau tai kaltės suvokimas tik iš filosofinės pusės. Pažymėtina, kad šių dienų visuomenėje kaltė vis dar turi neigiamą atspalvį. Tiesa, dabartiniu metu kaltė dažniausiai siejama su teise, t. y. atsakomybe, nusikaltimu, bausme

ir pan. Teisiniu požiūriu kaltė siejama su asmens gebėjimu savarankiškai ir valingai nuspręsti, kas yra teisinga ir neteisinga. Teisinė kaltė yra teisinės atsakomybės pagrindas. Tik esant teisinei kaltei galima kalbėti apie valstybės prievartos priemonių taikymą asmeniui, kuris kėsinosi ar pažeidė baudžiamojo įstatymo saugomus teisinius gėrius. Vienas iš pamatinių principų – teisingumo principas įtvirtina, kad asmuo privalo tinkamai atsakyti už savo padarytą nusikalstamą veiką.

Istoriškai Lietuvos baudžiamąją justiciją kaltės institutas lydėjo nuo pirmųjų rašytinių šaltinių. 1340 m. Pamedės teisyne normų turinys atskleidžia, kad kaltė buvo tarpinė grandis tarp nusikaltimo ir bausmės. Teismui pakako padarytą veiką palyginti su aprašytu nusikaltimu ir įsitikinus teisiamojo kaltumu, paskirti atitinkamą bausmę. 1468 m. Kazimiero teisyne taip pat buvo reglamentuoti su kalte susiję klausimai. Pagal Kazimiero teisyne nuostatas, vagies sugavimas su vogtu daiktu, prisipažinimas kankinant ir kt., buvo laikoma kaltės įrodymu. Pagal Magdenburgo teisę, jau buvo žinomos tyčios, neatsargumo ir atsitiktinumo sąvokos, o Lietuvos Statutuose nusikaltimai suskirstyti į tyčinius ir netyčinius. Lietuvoje galiojusiam 1903 m. Rusijos Baudžiamajame statute kaltė buvo įtvirtinta kaip būtinas nusikaltimo požymis. Baudžiamajame statute išskirta tyčia ir neatsargumas. Šių kaltės formų svarba atsiskleidė nustatant konkrečių nusikalstamų veikų rūšių baudžiamumą. Taigi, kaltės institutas užėmė itin svarbią vietą baudžiamosios teisės kontekste (Andriulis, et al., 2002, p. 42-298). Kanonų teisėje taip pat įtvirtintas kaltės institutas. Kanonų teisės kodekso 1321 kanone nustatyta, kad įstatymo ar įsakymo nustatytos bausmės saistomas tas, kuris sąmoningai pažeidė įstatymą ar įsakymą; tas, kuris tai padarė stokodamas reikiamo uolumo, nėra baudžiamas, nebent įstatymas ar įsakymas nustatytų kitaip. Taigi, išskiriama tyčia ir neatsargumas. 1322 ir 1323 kanonai taip pat reglamentuoja su kaltės institutu susijusius klausimus, t. y. subjekto amžių, pakaltinamumą, aplinkybes, kurioms esant baudžiamoji atsakomybė negalima ir t. t. (Kanonų teisės kodeksas, 2012). Taigi, kaltės institutas nėra naujas baudžiamojoje teisėje ir aktualumo neprarado iki šiol. Nors Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – Konvencija) nėra įtvirtintas kaltės principas, tačiau įtvirtinta nekaltumo prezumpcija. Konvencijos 6 str. 2 d. nustatyta, kad kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą (Žmogaus teisių ir pagrindinių..., 1950). Iš to seka, kad kiekvienu konkrečiu atveju asmens kaltė turi būti nustatyta, siekiant asmenį patraukti atsakomybėn. Su šiuo straipsniu glaudžiai siejasi Konvencijos 7 str., kuriame nustatyta, kad nėra bausmės be įstatymo. Būtent Konvencijos 6 str. ir 7 str. užtikrina asmens apsaugą nuo neteisėto baudžiamojo persekiojimo. Dėl nekaltumo prezumpcijos ne kartą yra pasisakęs Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT), pažymėdamas, kad ši garantija yra viena iš

teisingo baudžiamojo proceso elementų. EŽTT Konvencijos 6 str. ir 7 str. kontekste pažymėjo, kad vienas iš atvejų, kuomet nekaltumo prezumpcija pažeidžiama – atspindima nuomonė, kad asmuo yra kaltas, prieš tai, kai tai įrodoma pagal įstatymą. Taigi, nekaltumo prezumpcija užtikrina, kad asmuo nebūtų laikomas kaltu tol, kol jo kaltė neįrodoma (*Daktaras prieš Lietuvą, 2000; Butkevičius prieš Lietuvą, 2002; Garycki prieš Lenkiją, 2007; Cleve prieš Vokietiją, 2015* ir kt.). Nors nekaltumo prezumpcija iš esmės yra procesinio pobūdžio, tačiau ji turi tam tikrą reikšmę materialiajai baudžiamajai teisei, kadangi asmuo baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas tik tuo atveju, jeigu jo kaltė įrodyta. Taigi, kol asmens kaltė nėra įrodyta, jis laikomas nekaltu. Materialiosios baudžiamosios teisės kontekste žmogaus teisės, pirmiausia, yra skirtos apsaugoti nuo valstybės valdžios, taip apribojant ir kontroliuojant nusikalstamų veikų, bausmių ir baudžiamosios atsakomybės apimtį bei taikymą. Kaltės instituto kontekste žmogaus teisės svarbios, kadangi turi būti užtikrinta, jog nekaltas asmuo nebūtų teismo neteisėtai pripažintas kaltu (Kempen, 2014, p. 15-23). Taip pat, nekaltumo prezumpciją susiejant su kaltės principu, pažymima, kad nekaltumo prezumpcija reiškia, jog tuo atveju, kai asmuo yra kaltinamas dėl nusikalstamos veikos padarymo, institucijos turi prisiimti atsakomybę už nusikalstamos veikos elementų įrodymą. Taigi, kaltės įrodymas turi esminę reikšmę. Priešingybė nekaltumo prezumpcijai būtų reikalavimas kaltinamojo įrodyti, kad jis nėra kaltas dėl padarytos veikos (Kempen, 2014, p. 69.).

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad valstybė privalo užtikrinti veiksmingą žmogaus apsaugą nuo nusikalstamų kėsinių ir sukurti sistemą, kuria remiantis baudžiamojo įstatymo draudimus pažeidę asmenys būtų traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Sankcijų už baudžiamojo įstatymo numatytų veikų padarymą nustatymas yra įstatymų leidėjo prerogatyva, tuo tarpu asmenį pripažinti kaltu nusikaltimo padarymu bei skirti nusikaltimo pobūdį ir pavojingumo laipsnį atitinkančią bausmę turi teismas. Nusikaltimus padarę asmenys turi būti nubausti teisingai, t. y. skiriama bausmė turi priklausyti nuo pažeistos baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės reikšmingumo, padaryto nusikaltimo pobūdžio, jo pasekmių, teisę pažeidusio asmens pavojingumo laipsnio ir kitų svarbių aplinkybių (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas). Pažymėtina, kad aukščiausios teisinės galios akte, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija), įtvirtinta nekaltumo prezumpcija ir Konstitucijos 31 straipsnyje nustatyta, kad asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Konstitucinis Teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad tai esminė teisinės valstybės nuostata ir viena svarbiausių žmogaus teisių ir laisvių garantijų. Vykdyti teisingumą, inter alia pripažinti asmenį kaltu padarius nusikalstamą veiką, yra išimtinė

teismų funkcija; kad ir kokius klausimus spręstų, jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali laikyti asmens kaltu padarius nusikalstamą veiką, kol jo kaltumas nėra įstatymo nustatyta tvarka įrodytas ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d., 2019 m. balandžio 18 d. nutarimai ir kt.). Taigi, kai asmuo pripažįstamas kaltu, apribojama nemaža dalis žmogaus teisių, todėl nekaltumo prezumpcija yra garantija, kad žmogaus teisės bus suvaržytos tik tuo atveju, jeigu bus įrodyta, kad jis kaltas. Baudžiamojo įstatymo 2 str. 3 d. nustatyta, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio. Šio straipsnio 3 d. įtvirtinta viena svarbiausių baudžiamosios atsakomybės nuostatų – atsakomybė tik už kaltai padarytą veiką. Baudžiamoji atsakomybė atsiranda tik tada, kai BK numatyta veika padaroma viena iš įstatyme nustatytų kaltės formų. Tai reiškia, kad tik suvoktas, sąmoningas, t. y. tyčinis arba neatsargus baudžiamojo įstatymo pažeidimas gali būti baudžiamosios atsakomybės pagrindas. Kaltės principas iš baudžiamosios teisės eliminuoja objektyvųjį pakaltinimą, t. y. asmens patraukimą baudžiamojon atsakomybėn už padarinius, kurie atsiranda be jo kaltės (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-178/2014, 2K-412-697/2015, 2K-287-697/2017 ir kt.). Kaltės instituto svarbą kasacinės instancijos teismas yra pabrėžęs, nurodydamas, kad skirdamas bausmę, teismas turi vadovautis BK 54 straipsnio 2 dalimi, reikalaujančia, be kitų aplinkybių, atsižvelgti į kaltės formą ir rūšį (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-P-549/2007, 2K-P-82/2010 ir kt.). Kaip minėta, tik teismas ir tik išsamiai išnagrinėjęs bylose medžiagą, gali asmenį pripažinti kaltu. Bausmė turi būti individualizuojama ir atitikti įstatymų keliamus reikalavimus. Iš to seka, kad teismas bausmę gali paskirti tik kaltu pripažintam asmeniui. Iš BK 54 straipsnio teismams kyla pareiga kiekvienu konkrečiu atveju nustatyti kaltės formą ir rūšį, kuri numatyta įstatyme, t. y. BK 14-16 straipsniuose, kadangi tai leidžia spręsti apie subjekto ir veikos pavojingumą. Būtent šiuose straipsniuose reglamentuota, kad veika gali būti padaroma tik tyčia arba dėl neatsargumo, kitų kaltės formų įstatymų leidėjas neįtvirtina.

Baudžiamosios teisės moksle vieningai sutariama, kad kiekvienos nusikalstamos veikos sudėtį sudaro baudžiamajame įstatyme nustatytų objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma. Baudžiamosios teisės teorijoje išskiriami keturi nusikalstamos veikos sudėties elementai: objektas, objektyvioji pusė, subjektas, subjektyvioji pusė. Jei bent vieno iš elementų nėra, veika negali būti pripažįstama nusikalstama. Tai pažymima ir LAT praktikoje, nurodant, kad tik tada, kai pagal byloje nustatytas faktines aplinkybes yra pagrindas konstatuoti tiek veikos subjektyviųjų, tiek objektyviųjų požymių buvimą, tokia veika gali būti vertinama kaip

nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-7-201/2013, 2K-18-719/2018, 2K-7-102-222/2018 ir kt.). Šio darbo temos esminis elementas – nusikalstamos veikos subjektyvioji pusė, kadangi subjektyvioji pusė suprantama kaip požymių, kurie apibūdina vidinę nusikalstamos veikos pusę, visuma: kaltė, tikslas ir motyvas.

Kaltė yra būtinoji kiekvienos nusikalstamos veikos sudėties dalis, todėl turi būti įrodinėjama kiekvienoje baudžiamojoje byloje. Kaltę nustatant baudžiamosiose bylose turi būti nustatyta kaltės forma ir kaltės turinys. Visos kaltės formos išreiškia asmens, padariusio pavojingą veiką, psichinį santykį su padaryta pavojinga veika, o esant materialioms nusikalstamų veikų sudėtimis, ir su įstatyme numatytais padariniais. Kaltės formos, nustatytos BK specialiosios dalies straipsnyje, detalizavimas – tai kaltės turinio nustatymas. Kaltės turinys – tai tyčinė ar neatsargi kaltė konkrečioje nusikalstamos veikos sudėtyje (Piesliakas, 2006, p. 338). Lietuvos baudžiamajame kodekse nėra įtvirtinta kaltės samprata bei, kaip pažymi teisės mokslininkas S. Bikelis, nėra ir tiesioginės nuorodos į kurią nors iš baudžiamosios teisės teorijoje egzistuojančių kaltės sampratų (teorijų). Baudžiamosios teisės doktrina iš esmės yra laisva rinktis, kokia kaltės samprata vadovautis (Bikelis, 2007, p.12). Pažymėtina, kad, nors kaltės sampratos įstatymų leidėjas nepateikia, tačiau ji gali būti išvedama iš BK 15 straipsnio. Iš BK 15 str. seka, kad kaltė yra asmens psichinis santykis, su veika ir jos padariniais. Taip pat, iš šio straipsnio galima išskirti kaltei būdingus intelektualinį bei valinį elementus. Intelektinis elementas atspindi žmogaus psichikoje vykstančius pažinimo procesus. Ši žmogaus psichinė veikla remiasi jo mąstymo, suvokimo galimybėmis, todėl žmogus supranta situacijos, kurią pats sukūrė ar į kurią pateko, faktines aplinkybes, numato galimus savo elgesio padarinius (arba gali ir privalo tai padaryti). Baudžiamajame įstatyme tai apibūdinta formuluote „suvokė pavojingą pobūdį“. Taigi kaltės intelektualinis požymis – savo elgesio pavojingumo suvokimas ir tokio elgesio pavojingų padarinių numatymas arba galėjimas ir privalėjimas tai suvokti, numatyti. Valinis elementas – tai sąmoningas savo protinių bei fizinių pastangų sutelkimas ir nukreipimas priimant atitinkamus sprendimus dėl elgesio (veikos) varianto pasirinkimo, apibrėžiant numatyto elgesio tikslus, jo koregavimą siekiant tikslo, susilaikymą nuo tam tikrų veiksmų, veiklos ir t.t. Intelektinis ir valinis elementai, sudarantys kaltės turinį, tikrovėje yra neatskiriami ir sudaro vieningą (vientisą) psichinį procesą. Šių požymių išskyrimas yra santykis ir baudžiamosios teisės doktrinoje atliekamas siekiant atskleisti kaltės esmę, turinį. Tikrovėje kaltė egzistuoja darant konkrečią nusikalstamą veiką – nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą. Kaltininko psichinis santykis įgauna baudžiamąją teisinę reikšmę pasireikšdamas konkrečia kaltės forma, t. y. kaltininkui pradėjus veiką (veikimą, neveikimą). Taigi, kaltė atsiranda prasidėjus nusikalstamai veikai ir baigiasi pasibaigus tokiam veikimui ar neveikimui

(formalioji sudėtis) arba atsiradus BK numatytiems padariniams (materialioji sudėtis). Darančio nusikalstamą veiką žmogaus sąmonė suvokia įvairiausias veikos aplinkybes, bet sąmonės, kaip kaltės elemento, turinį sudaro tik tie suvokti objektyvieji veikos požymiai, kurie laikytini tos veikos teisine apibrėžtimi, t. y. nusikalstamos veikos sudėtimi. Konkretaus nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo kaltės turinį visada apibrėžia to nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėties požymių visuma. Konstatuojant kaltę ir inkriminuojant kaltininkui konkrečią veiką turi būti nustatytas jo psichinis santykis su kiekvienu sudėties požymiu ir jų visuma (Švedas et al., 2019, p. 255-257).

Įstatymų leidėjas kaltės institutą įtvirtina BK 14 str. Baudžiamojo įstatymo 15 straipsnyje detalizuojama, koks nusikaltimas laikomas tyčiniu ir išskiriamos dvi tyčios rūšys – tiesioginė ir netiesioginė tyčia (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Įstatymų leidėjas BK 15 str. 2 d. 1 p. įtvirtina, kad nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti, taip apibrėždamas tiesioginę tyčią formalioms nusikalstamoms veikoms. BK 15 str. 2 d. 2 p. reglamentuota, kad nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jei jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir jų norėjo, ši formuluo­ tė skirta materialiujų nusikalstamų veikų sudėtimis. Trečiojoje 15 straipsnio dalyje įtvirtinta, kad nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas netiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir nors jų nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti. Taigi, iš baudžiamojo įstatymo 15 straipsnio seka, kad tyčiai būdinga: 1) pavojingos veikos suvokimas; 2) pavojingų padarinių numatymas; 3) šių padarinių siekimas arba sąmoningas leidimas jiems kilti. Tiesioginės ir netiesioginės tyčios intelektualinio elemento turinys ir apimtis iš esmės priklauso nuo to, kokia yra nusikalstamos veikos sudėtis – formalioji ar materialioji. Tiesioginės tyčios intelektualinis elementas formaliojoje sudėtyje apibūdinamas kaltininko psichiniu santykiu tik su nusikalstama veika, o materialiojoje sudėtyje, kaip ir netiesioginės tyčios intelektualinis elementas baudžiamajame įstatyme, analogiškai išreiškiami kaip kaltininko psichinis santykis su daroma nusikalstama veika ir jos padariniiais. Abiem tiesioginės tyčios atvejams ir netiesioginei tyčiai būdingas tas pats intelektualinis požymis – pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas. Kitas tyčios (išskyrus tyčią formaliojoje sudėtyje) intelektualinio elemento požymis yra galimų padarinių numatymas. Šie BK numatyti padariniai įvardijami kaip galima žala baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms. Formuluo­ tė „numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali

atsirasti BK numatyti padariniai“ reiškia, kad asmuo paprastai suvokia galimų kėsinosi objekto pokyčių pobūdį, t. y. pavojingą, draudžiamą žalą. Kartu kaltininkas supranta ir priežastinį savo veikos ir padarinių ryšį. Tiesioginės tyčios atveju paprastai suvokiama, kad veika, kuria pradedamas priežastingumo vyksmas, realiai ir dėsningai sukels nematomų padarinių. Padarinių numatymas gali būti skirtingo lygio: kaip labai tikėtinų, realių ar net neišvengiamų. Netiesioginės tyčios atveju paprastai nustatoma labai tikėtinų ar realių padarinių galimybė (Švedas et al., 2019, p. 262).

Pagrindinis tyčios rūšių atskirimo kriterijus yra valinis elementas, kuris BK 15 straipsnyje apibūdinamas trejopai. Skirtumus lemia tyčios rūšis (tiesioginė, netiesioginė) ir veikos sudėties rūšis (formalioji, materialioji). Formaliojoje sudėtyje tiesioginės tyčios valinis elementas pasireiškia tuo, kad kaltininko valia sutelkta ir nukreipta į pavojingos veikos padarymą. Tokiais atvejais jau pati veika (nepriklausomai nuo padarinių atsiradimo) yra nusikalstama ir pavojinga. Apibūdinant tiesioginę tyčią materialiojoje sudėtyje esantis valinis elementas reiškia, kad kaltininko valia buvo ne tik padaryti pavojingą veiką, bet ir siekti nusikalstamų padarinių, numatytų BK, asmens valia buvo siekiama numatyto tikslo ar rezultato. Netiesioginės tyčios atveju valinis elementas reiškia, kad kaltininkas BK numatytų padarinių nenorėjo arba buvo jiems abejingas, nieko nedarė, kad jų išvengtų. Iš esmės nebūta valinių kaltininko pastangų išvengti veikos padarinių. Darytina išvada, kad netiesioginės tyčios atveju kaltininkas sąmoningai leidžia padariniams atsirasti. Kaltininkas, nors ir nesiekia savo pavojingos veikos padarinių ar jų net nenori, savo pavojingo elgesio nenutraukia, jo nekeičia ir nieko nedaro, kad išvengtų galimų pavojingų padarinių. Kitais netiesioginės tyčios atvejais kaltininkas tikisi, kad jo pavojingos veikos padarinių nebus, bet tokia jo viltis nėra realiai pagrįsta arba remiasi tik abstrakčiais, subjektyviais, atsitiktiniais dalykais – sėkme, prietarais ir pan. (Švedas et al., 2019, p. 263).

Manytina, kad aptarus kaip kaltės institutas suprantamas baudžiamosios teisės teorijoje, aktualu panagrinėti, kaip šis institutas buvo reglamentuojamas iki naujojo baudžiamojo įstatymo įsigaliojimo. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – 1961 m. BK, baudžiamasis įstatymas), taip pat kaip ir šiuo metu Lietuvoje galiojančiame baudžiamajame įstatyme, kaltės samprata nebuvo pateikta. 1961 m. baudžiamojo įstatymo 9 straipsnyje buvo apibrėžta, kas laikoma tyčiniu nusikaltimu (Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis..., 1961). Minėtame straipsnyje įtvirtina, kad nusikaltimas laikomas padarytu tyčia, jeigu jį padariusis asmuo suprato pavojingą visuomenei savo veikimo arba neveikimo pobūdį, numatė pavojingas visuomenei jo pasekmes ir jų norėjo. Nusikaltimas laikomas padarytu tyčia ir tuo atveju, kai jį padariusis asmuo suprato pavojingą

visuomenei savo veikimo arba neveikimo pobūdį, numatė pavojingas visuomenei jo pasekmes ir, nors nenorėjo šių pasekmių, sąmoningai leido joms kilti. Kaip ir šiuo metu galiojančiame BK, 1961 m. baudžiamajame įstatyme įtvirtintos dvi tyčinės kaltės rūšys: tiesioginė ir netiesioginė tyčia. Aptariamą 1961 m. baudžiamojo įstatymo 9 str. galima suskaidyti ir išskirti kaltei būdingus požymius: 1) pavojingos visuomenei veikos suvokimas, 2) pavojingų pasekmių visuomenei numatymas, 3) tiesioginės tyčios atveju – tų pasekmių norėjimas, o netiesioginės tyčios atveju – sąmoningas leidimas tokioms pasekmėms kilti. Palyginus su šiuo metu galiojančiu BK, pastebėtina, kad požymiai iš esmės sutampa. Vertinant lingvistiškai, atkreiptinas dėmesys, kad dabartiniame baudžiamajame įstatyme nėra vartojama formuluotė „visuomenei“, jos įstatymų leidėjas yra atsisakęs. Manytina, kad tokios formuluotės įtvirtinimas anksčiau galiojusiam BK buvo perteklinis ir jos atsisakymas turėtų būti vertinamas teigiamai. Visuomenė apibrėžiama kaip ryšių vienovė, santykių visuma, paprastai siejama su tam tikroje teritorijoje gyvenančių asmenų visuma (Lietuvių kalbos enciklopedija, 2017). Taigi, manytina, kad įstatymų leidėjui atsisakius minėtos formuluotės, lieka aišku ir suprantama, kokiai grupei asmuo turi numatyti savo veiksmų pavojingumą, t. y. žmonėms. Taip pat, vertinant abu baudžiamuosius įstatymus lingvistiškai, pastebėtina, kad 1961 m. BK kalbant apie asmens intelektualinį momentą vartojama sąvoka „suprato“, o šiuo metu galiojančiame BK naudojama formuluotė „suvokė“. Nors ir esama kalbinio skirtumo, tačiau iš esmės intelektualinis momentas sutampa, todėl manytina, kad tai nėra esminis baudžiamųjų įstatymų skirtumas. Šiuo metu galiojančiame Rusijos Federacijos (toliau – Rusijos) baudžiamojo kodekso 5 str. įtvirtintas kaltės principas ir reglamentuota, kad asmuo gali būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių nustatyta jo kaltė (Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas, 1996). Taigi, kaltė yra baudžiamosios atsakomybės pagrindas. Rusijos įstatymų leidėjas penktą baudžiamojo įstatymo skyrių skiria kaltės institutui ir 24 str. 1 d. įtvirtina dvi kaltės formas: tyčią ir neatsargumą. Palyginus Rusijos BK 5 str. ir 24 str. su Lietuvos baudžiamuoju įstatymu, teigtina, kad jie atitinka Lietuvos BK 2 str. ir 14 str. ir iš esmės sutampa. Tiek Lietuvos, tiek Rusijos baudžiamuosiuose kodeksuose yra įtvirtintas kaltės principas, tik Lietuvos įstatymų leidėjas šį principą įtvirtina kartu su kitomis esminėmis baudžiamosios atsakomybės nuostatomis, tuo tarpu Rusijos BK kaltės principui skiriamas atskiras straipsnis. Kaltės formos taip pat abejuose įstatymuose numatytos tokios pat: tyčia ir neatsargumas. Esminis skirtumas, kuris pastebimas tarp kaltės instituto reglamentavimo Lietuvos BK ir Rusijos BK yra tas, kad Rusijos baudžiamojo įstatymo 27 straipsnyje numatoma atsakomybė už nusikaltimą, kuris padarytas esant dviem kaltės formoms, t. y. jei tyčinė veika sukelia sunkius padarinius, už kuriuos įstatymas numato

griežtesnę baudžiamąją atsakomybę, tačiau asmuo neturėjo tikslo tų padarinių sukelti, tokiu atveju baudžiamoji atsakomybė kyla tik tais atvejais, kai asmuo numatė šių padarinių atsiradimo galimybę pradėdamas daryti nusikalstamą veiką, tačiau nepagrįstai tikėjosi, kad jų atsiradimui bus užkirstas kelias, arba tais atvejais, kai asmuo nenumatė, bet galėjo ir turėjo numatyti šių padarinių atsiradimo galimybę pradėdamas nusikalstamą veiką. Iš esmės toks nusikaltimas laikomas padarytu valingai. Lietuvos baudžiamajame įstatyme imperatyviai reglamentuota, kad kaltės formos yra tyčia ir neatsargumas, todėl jokių kitų straipsnių, kurie nurodytų, kad galimas veikimas, kuris padaromas esant dviem kaltės formoms, nėra. Taigi, vertinant lingvistiškai, Lietuvos ir Rusijos baudžiamieji įstatymai kaltės institutą reglamentuoja panašiai, tačiau esminis skirtumas būtent tai, kad Rusijos įstatymų leidėjas papildomai įtvirtinta ir baudžiamąją atsakomybę už veiką, kuri padaroma esant dviem kaltės formoms. Analizuojant kaltės institutą, nemažiau aktualu panagrinėti, kaip šis institutas įtvirtintas kaimyninių Baltijos valstybių baudžiamajoje teisėje. Latvijos Respublikoje (toliau – Latvijos) kaltės samprata baudžiamajame įstatyme taip pat nėra pateikta kaip ir Lietuvos BK. Latvijos baudžiamajo kodekso 1 str. 1 d. numatyta, kad tik asmuo, kuris yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką, kuris tyčia ar dėl neatsargumo padarė šiame įstatyme nustatytą nusikalstamą veiką, turinčią visas nusikalstamos veikos sudedamąsias dalis, gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ir baudžiamas (Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1998). Latvijos baudžiamajo įstatymo 1 str. 2 d. įtvirtinta, kad teismas gali asmenį pripažinti kaltu padarius nusikalstamą veiką ir skirti bausmę teismo sprendimu tik vadovaudamasis įstatymu. Taigi, pirmajame baudžiamajo įstatymo straipsnyje Latvija apibrėžia, koks asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Pastebėtina, kad ši įstatymo norma iš esmės atitinka Lietuvos baudžiamajo kodekso nuostatas. Lietuvos baudžiamajo įstatymo 2 str. 3 d. ir 4 d. numatyta, kokioms sąlygoms esant asmuo gali atsakyti pagal Baudžiamąjį kodeksą, t. y. jeigu asmuo yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo buvo galima reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio, o ketvirtojoje dalyje numatyta, kad atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamajo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamajo nusižengimo sudėtį. Palyginus įtvirtintas normas abiejuose įstatymuose, galima teigti, kad įstatymų leidėjų reglamentuotos formuliuotės labai panašios. Latvijos baudžiamajo įstatymo 8 str. reglamentuotos kaltės formos ir 8 str. 1 d. numatyta, kad kaltu gali būti pripažintas tik tas asmuo, kuris nusikalstamą veiką padarė tyčia ar dėl neatsargumo. Lietuvos baudžiamajame įstatyme taip pat išskiriama tyčia ir neatsargumas. Taigi, palyginus Lietuvos ir kaimyninės Latvijos baudžiamuosius kodeksus kaltės instituto aspektu, teigtina, kad esminių skirtumų tarp to, kaip abiejų šalių įstatymų leidėjai reglamentuoja kaltės klausimus, nesama.

Estijos Respublikos (toliau – Estijos) įstatymų leidėjas kaltės institutui suteikia didelę reikšmę. Estijos baudžiamajame kodekse šis institutas įtvirtintas atskirame poskyryje. Estijos BK 2 str. 2 d. įtvirtinta, kad asmuo gali būti baudžiamas tik tuo atveju, jeigu veikoje yra būtini nusikalstamos veikos elementai: 1) priešinga teisei veika, 2) asmuo yra kaltas dėl tokios veikos padarymo (Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2001). Estijos BK 32 str., kaip ir minėtame 2 str., reglamentuotas kaltės principas, t. y. asmuo baudžiamas už neteisėtą veiką tik tuo atveju, jeigu yra kaltas dėl veikos padarymo. Asmuo laikomas kaltu, jeigu yra pakaltinamas ir nėra aplinkybių, kurios paneigtų jo kaltę. Taip pat, Estijos BK 56 str. numatyta, kad bausmė grindžiama asmens kalte. Tik kaltas, t. y. asmuo, kurio kaltė įrodyta, gali būti nubaustas. Taigi, abu įstatymai numato, kad nėra galima baudžiamoji atsakomybė be kaltės. Lyginant Lietuvos ir Estijos baudžiamuosius kodeksus pastebimas formos skirtumas – Estijos įstatymų leidėjas įtvirtinto poskyrį, skirtą būtiniams nusikalstamos veikos požymiams. Estijos BK 12 str. 3 d. nustatyta, kad prie būtinųjų subjektyviųjų nusikalstamos veikos elementų priskiriama tyčia. Lietuvos baudžiamajame įstatyme nusikalstamos veikos požymiai nėra tiesiogiai įtvirtinti, tačiau jie gali būti išvedami iš įstatymo normų. Toks nusikalstamos veikos požymių neįtvirtinimas, manytina, kad nėra esminis skirtumas. Estijos BK 15 str. reglamentuojama, kad baudžiama už veikas, kurios padarytos tyčia ir neatsargiai, taigi, kaltės formos sutampa su įtvirtintomis Lietuvos BK. Iš to, kas aptarta, seka, kad lyginant Estijos BK su šiuo metu galiojančiu baudžiamuoju įstatymu Lietuvoje, teigtina, jog abejuose įstatymuose kaltės institutas reglamentuojamas panašiai ir esminių skirtumų nesama. Taip pat, manytina, kad aktualu apžvelgti, kaip kaltės institutas įtvirtintas Švedijos Karalystės (toliau – Švedijos) baudžiamajame įstatyme. Kaip ir anksčiau aptartų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, taip ir Švedijos BK, tiesiogiai kaltės sampratos įstatymų leidėjas neįtvirtina. Švedijos BK pirmojo skyriaus antrajame straipsnyje numatyta, kad veika laikoma nusikalstama tik tuo atveju, jei ji padaryta tyčia, nebent įstatymas reglamentuoja kitaip. Trečio skyriaus septintajame straipsnyje įtvirtinta atsakomybė už gyvybės atėmimą dėl neatsargumo. Taigi, Švedijos BK reglamentuoja dvi kaltės formas: tyčią ir neatsargumą. Atkreiptinas dėmesys, kad Švedijos baudžiamajame įstatyme daugiau kaltės institutas nėra detalizuojamas. Kaltės formuluotė įtvirtinta normose, kurios reglamentuoja konkrečią nusikalstamą veiką (pavyzdžiui, 13 skyriaus 4 straipsnis, 14 skyriaus 1 straipsnis ir kt.), tačiau tokių įstatymų nuostatų kaip anksčiau nagrinėtuose baudžiamuosiuose įstatymuose, pavyzdžiui, kaltės principo tiesioginis įtvirtinimas, reglamentavimas, kad asmens kaltė privalo būti įrodyta ir pan., Švedijos baudžiamajame kodekse nesama. Taigi, lyginant Lietuvos ir Švedijos baudžiamuosius kodeksus, galima teigti, kad kaltės instituto įtvirtinimas Švedijos BK yra žymiai siauresnis nei

Lietuvos BK. Manytina, kad taip pat aktualu panagrinėti, kaip kaltės institutas reglamentuojamas Vokietijos Federacinės Respublikos (toliau – Vokietijos) baudžiamajame kodekse, nes Vokietijos baudžiamoji teisė padarė išties nemažą įtaką Lietuvos baudžiamosios teisės formavimuisi. Vokietijos įstatymų leidėjas kaltės sampratos tiesiogiai baudžiamajame įstatyme nepateikia. Vokietijos baudžiamajo kodekso 15 straipsnyje įtvirtintos dvi kaltės formos – tyčia ir neatsargumas (Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1971). Vokietijos BK 15 str. reglamentuota, kad baudžiamoji atsakomybė kyla tik dėl tyčinių veiksmų, nebent įstatyme aiškiai nurodoma, kad galima baudžiamoji atsakomybė dėl neatsargumo. Pirmiausia, atkreiptinas dėmesys, kad pati normos konstrukcija kiek neįprasta Lietuvos baudžiamajam kodeksui. Taip pat, Vokietijos baudžiamajame įstatyme nėra išskiriamos tyčios rūšys, kaip tai padaryta Lietuvos BK. Vokietijos baudžiamajo įstatymo 20 str. įtvirtina, kad kaltu gali būti pripažintas tik pakaltinamas asmuo ir tai sutampa su Lietuvos reglamentavimu, kadangi pagal Lietuvos BK, kaltu gali būti pripažįstamas taip pat tik pakaltinamas asmuo. Taip pat, kaltė svarbi ir bendrininkavimo kontekste, kadangi Vokietijos įstatymų leidėjas baudžiamajo įstatymo 29 str. įtvirtino bendrininkų atsakomybę, nustatydamas, kad kiekvienas bendrininkas atsako pagal savo kaltės laipsnį. Be to, kaip ir Lietuvos baudžiamajame įstatyme, Vokietijos BK 46 str. 1 d. įtvirtinta, kad kaltė yra pagrindas bausmės skyrimui. Pažymėtina, kad Lietuvos baudžiamajoje teisėje kaltė suprantama kaip psichinis santykis, tuo tarpu Vokietijos baudžiamosios teisės teorijoje, kaltė suprantama kaip žmogaus sugebėjimas laisvai ir teisingai nuspręsti, kas yra teisė ir kas yra neteisėtumas. Šis žmogaus sugebėjimas savyje talpina keturis elementus, t. y. pakaltinamumą, specialiuosius kaltės požymius, neteisėtumo suvokimą ir kaltę paneigiančius pagrindus (Bielinis, 2007, p. 79). Taigi, Vokietijos baudžiamosios teisės teorijoje kaltė suprantama kitaip nei Lietuvos baudžiamajoje teisėje ir nėra būdinga kitų valstybių, pavyzdžiui, jau aptartos Latvijos baudžiamajai teisei. Tačiau tam tikrais aspektais kaltės instituto įtvirtinimas Vokietijos BK sutampa su Lietuvos BK reglamentavimu.

Taigi, iš to, kas aptarta seka, kad Lietuvos baudžiamajoje teisėje teisės taikymo praktikai būdingas kaltės principas. Istoriskai vertinant kaltės institutas žinomas nuo pirmųjų rašytinių šaltinių, kuriuose buvo ir baudžiamosios teisės normos. Lyginant dabartinį Lietuvos teisinį reguliavimą su kitų valstybių atitinkamomis baudžiamųjų įstatymų nuostatomis, skirtomis kaltės institutui, galima teigti, kad Lietuvos baudžiamajame įstatyme kaltės institutas reglamentuotas išsamiai ir detaliam.

2. TYČINĖS KALTĖS RŪŠIŲ, ĮTVIRTINTŲ BAUDŽIAMAJAME KODEKSE, TAIKYMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Aptarus tyčinę kaltę istoriniu, teoriniu bei lyginamuoju aspektu, tikslinga pereiti prie konkrečių bylų analizės.

BK 15 straipsnis kaltininko psichinį santykį su veika analizuojančiam teismui numato pareigą nustatyti, ar kaltininkas suvokė veikos pavojingumą, ar numatė padarinius ir ar jų siekė. Kaip pažymi V. Piesliakas, subjektyviosios pusės įrodinėjimas yra daug sudėtingesnis negu nusikalstamos objektyviosios pusės įrodinėjimas (Piesliakas, 1996, p. 115). Visiškai pritarina tokiai pozicijai, kadangi subjektyvioji nusikalstamos veikos pusė yra vidinė, tai reiškia, kad ji negali būti matoma, objektyviai ir išoriškai pasireikšti. Pavyzdžiui, galima akivaizdžiai matyti sužalojimus, kurie atsirado dėl kaltininko dūrio peiliu nukentėjusiajam, tačiau tam, kad būtų nustatyta, kokių paskatų vedinas taip kaltininkas pasielgė, ar numatė, kad nukentėjusiajam ne tik sutrikdys sveikatą, tačiau sukels ir mirtį, daug sunkiau, kadangi vidiniai kaltininko sumanymai ir intencijos vystosi kaltininko sąmonėje.

2.1. Tiesioginė tyčia

Minėta, tyčinė kaltė įtvirtinta BK 15 str., pagal kuri teismai konstatuodami, kad asmuo veikė tiesiogine tyčia, turi nustatyti, kad kaltininkas suvokė pavojingą veikos pobūdį, numatė pavojingų padarinių atsiradimo galimybę ir tų padarinių norėjo.

Asmens psichinis santykis su padaryta pavojinga veika esant tiesioginei tyčiai pasireiškia tuo, kad asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį. Daromos nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tai: *pirma*, faktinių daromos veikos faktinių aplinkybių, t. y. objektyviųjų inkriminuojamų nusikalstamos veikos sudėties požymių, suvokimas ir *antra*, daromos veikos socialinės reikšmės suvokimas. Būtent šių dviejų aplinkybių suvokimas leidžia teigti, kad asmuo suvokė pavojingą daromos veikos pobūdį. Faktinių daromos veikos aplinkybių suvokimas reiškia, kad asmuo suvokia, aiškiai įsivaizduoja, kokią veiką daro, kuriai vertybei kelia pavojų ją darydamas, o baudžiamajame įstatyme numatytais atvejais – ir kokį veikos padarymo būdą pasirinko, koks yra veikos padarymo dalykas. Daromos veikos pavojingumo suvokimas yra ir tai, kad asmuo suvokė socialinę daromos veikos reikšmę. Tyčinei kaltei konstatuoti pakanka, kad asmuo apskritai suvokė, kaip visuomenė vertina vienus ar kitus jo poelgius. Bendra taisyklė yra tokia, kad įrodinėjant intelektualųjį momentą (suvokimą) visų pirma nustatomas asmens psichinis santykis su padaryta veika, iš tikrųjų kai kuriose bylose tyčios įrodinėjimas negali apsiriboti

psichinio santykio vien tik su daroma veika nustatymu – jos pavojingo pobūdžio suvokimu. Atsižvelgiant į nusikaltimo sudėties formuluotę turi būti įrodinėjamas ir kitų objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių suvokimas. (Piesliakas, 2006, p. 347). Šiame kontekste bendrai atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad pagal formuojamą ir nuoseklią LAT praktiką, nustatinėjant kaltę, be kita ko, yra atsižvelgiama į nusikalstamos veikos objektyviusius požymius. Sprendžiant apie asmens kaltę kiekvienu konkrečiu atveju byloje įvertinami objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, kurie padeda nustatyti kaltininko psichinį santykį su veika. Objektyviają nusikalstamos veikos pusę apibūdina nusikalstamos veikos padarymo būdas, laikas, vieta, priemonės, įrankiai ir kitos aplinkybės, tačiau jie yra papildomieji, dar vadinami fakultatyviaisiais, nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Nors šie požymiai priskiriami objektyviajai nusikalstamos veikos pusei, tačiau teismų praktikoje vieningai pasisakoma, kad atskleidžiant asmens kaltės turinį, vertinami ir šie požymiai. Kasacinės instancijos teismas yra pažymėjęs, kad su kaltės institutu susiję klausimai, t. y. subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai ir jų turinys atskleidžiami įvertinant ir objektyviusius nusikalstamos veikos požymius, pavyzdžiui: atliktus veiksmus, jų pobūdį, intensyvumą, situaciją, kuriai esant tie veiksmai buvo padaryti, ir pan. (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-7-404/2014, 2K-1-942/2021, 2K-22-303/2021 ir kt.). Pavyzdžiui, jeigu kaltininkas nukentėjusiajam keletą kartų dūrė peiliu į pilvo sritį, tai rodo, kad kaltininkas pasirinkdamas peilį ir durdamas į gyvybiškai svarbią kūno sritį turėjo suvokti veikos pavojingumą, jog tokie veiksmai gali sukelti nukentėjusiojo mirtį. Taigi, kaltės turinys atskleidžiamas remiantis ne tik kaltininko prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką, paaiškinimais, kaip jis suvokė, įvertino savo daromų veiksmų ar neveikimo pobūdį, padarinius, kokios paskatos nulėmė nusikalstamos veikos padarymą ir kokių padarinių šia veika buvo siekiama, bet ir išanalizuojant išorinius nusikalstamos veikos požymius. Manytina, kad tokia kasacinės instancijos teismo suformuota praktika nulemta poreikio išvengti situacijų, kai kaltininkai neprisipažįsta, neigia kaltę arba prašo veiką perkvalifikuoti argumentuodami, kad teismai neteisingai nustatė jų kaltės turinį. Tuo tarpu intelektualusis tiesioginės tyčios momentas neapsiriboja daromos veikos pavojingo pobūdžio suvokimu. Pagal jį reikia nustatyti dėl veikos kylančius pavojingus padarinius, numatytus BK. Šiais žodžiais išreikštas asmens psichinio santykio su priežastiniu ryšiu pobūdis, nulemiantis kaltininko poelgio kaip padaryto tyčia vertinimą. Taigi, esant tiesioginei tyčiai, asmuo numato, kaip vystysis priežastinis ryšys, kokių padarinių sukels jo veika. Valinis tiesioginės tyčios momentas apibūdina asmens, padariusio pavojingą veiką, psichinį santykį su pavojingų padarinių kilimu ir įstatyme nusakytas žodžiais „norėjo pavojingų padarinių kilimo“. Norėjimas – tai tikslinga veikla. Padarinių norėjimas gali sutapti su kaltininko poelgio

tikslais. Tokiu atveju, sukėlęs pavojingų padarinių, kaltininkas pasiekia savo tikslą (Piesliakas, 2006, p. 347).

Pastebėtina, kad BK 15 straipsnyje įstatymų leidėjas įtvirtino „pavojingo pobūdžio“ formuluotę, tačiau įstatyme nėra pateikiama šios formuluotės samprata. Kaip pažymi S. Bikelis, BK formuluotė „suvokė nusikalstamos veikos pavojingą pobūdį“ yra labai abstrakti (Bikelis, 2004, p. 64). Pritartina tokiai pozicijai, kadangi normos formuluotė neatskleidžia, ką asmuo tiksliai turi suvokti nusikalstamos veikos metu, t. y. kyla klausimas, kas sudaro veikos pavojingumą. Taigi, įstatymų leidėjas pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio sampratą paliko atskleisti doktrinai ir teismų praktikai. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad nusikalstamomis veikomis įstatymu gali būti pripažintos tik tokios veikos, kurios iš tikrųjų yra pavojingos ir kuriomis iš tikrųjų yra daroma žala asmens, visuomenės, valstybės interesams arba dėl šių veikų kyla grėsmė, kad tokia žala bus padaryta. Veikos pavojingumą dažnai lemia kėsinimosi objektas ir dalykas (pavyzdžiui, veika, kuria sukeltas pavojus žmogaus gyvybei, yra pavojingesnė negu kėsinimasis į jo turtą). Tačiau veikos pavojingumo vertinimą lemia ne vien objekto ar dalyko vertingumas. Veikos pavojingumui reikšmės gali turėti ir jos padarymo būdas (pavyzdžiui, atviras turto pagrobimas panaudojus smurtą yra pavojingesnis už tokio pat turto pagrobimą slapta), kaltės forma (pavyzdžiui, tyčinis turto sunaikinimas yra pavojingesnis už tokį pat neatsargų turto sunaikinimą), nusikaltimo subjekto ypatumai. Vertindama nusikaltimo padarymo pavojingumą baudžiamosios teisės doktrina atkreipia dėmesį į tai, kad kelių asmenų padarytas nusikaltimas potencialiai yra pavojingesnis nei analogiškas, bet padarytas vieno asmens. Nusikaltimo pavojingumas gali būti padidintas dėl to, kad kai keletas asmenų suderina savo pastangas, jiems lengviau padaryti daugelį nusikaltimų, paslėpti nusikaltimų pėdsakus ar juos padariusius asmenis ir kt. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d., 2017 m. kovo 15 d. nutarimai ir kt.). Kasacinės instancijos teismas taip pat ne kartą yra pasisakęs dėl veikos pavojingumo, nurodydamas, kad BK 11 straipsnio 1 dalis ir 12 straipsnis nustato, jog nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu laikoma ne bet kokia, o tik pavojinga, priešinga teisei veika. Nusikalstamos veikos pavojingumas reiškia, kad tokia veika kėsinamasis į įstatymo saugomas vertybes ir dėl to šioms vertybėms yra padaroma žala ar sukeliama tokios žalos atsiradimo grėsmė. Formalių nusikaltimų sudėčių atveju reali žala saugomoms vertybėms gali būti ir nepadaryta, o tik sukeliama tokios žalos atsiradimo grėsmė. Pavyzdžiui, padariniai nėra būtinas nusikalstamų veikų, numatytų BK 300 straipsnio 1 dalyje ir 302 straipsnio 1 dalyje, sudėties požymis, tačiau sprendžiant baudžiamosios atsakomybės taikymą už šių nusikaltimų, kurie aprašyti formaliąja sudėtimi, padarymą, taip pat svarbu nustatyti, kiek pavojingos padarytos veikos. Taigi,

analizuojant asmens kaltės turinį, pirmiausia svarbu, kad veika būtų pripažįstama pavojinga, kadangi, jei padaryta veika nėra pavojinga, tuomet kaltininko pavojingo veikos pobūdžio suvokimo analizė netenka prasmės (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-89/2005, 2K-271-648/2015, 2K-308-648/2019 ir kt.).

LAT praktikoje nuosekliai laikomasi pozicijos, kad nusikaltimo pavojingumą nulemia du kriterijai – pavojingumo pobūdis ir pavojingumo laipsnis. Nurodoma, kad pavojingumo pobūdis paprastai priklauso nuo nusikaltimo objekto, t. y. nuo saugomų teisinių gėrių, į kuriuos kėsiamasi, vertingumo. Pavojingumo pobūdžiui turi įtakos ir padaryta žala, nes ji tiesiogiai yra susijusi su nusikaltimo objektu. Nustatant padarytos veikos pavojingumo laipsnį, esminę reikšmę irgi turi padarytos žalos dydis, taip pat ir kiti faktoriai, tokie kaip veikos padarymo būdas, kaltė, veikos motyvai, tikslai. Taigi, padarinių nustatymas ir įvertinimas yra būtini konstatuojant visos nusikalstamos veikos pavojingumo – kiekvienos veikos materialaus požymio buvimą. Būtent žalos pobūdis, jos dydis atskleidžia veikos pavojingumą, t. y. socialinį, materialųjį veikos požymį, pagal kurį nusikalstamos veikos atibojamos nuo nenusikalstamų, įstatyme diferencijuojama baudžiamoji atsakomybė, nuosprendyje individualizuojama bausmė (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-166-628/2020, 2K-16-648/2020, 2K-83-648/2020 ir kt.). Kaip minėta, žalos pobūdis atskleidžia veikos pavojingumą, teismų praktikoje ir baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, kad vertinamojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinys įvertinamas *ad hoc*, t. y. konkrečiu atveju konkrečiai situacijai. Tai reiškia, kad tokio požymio turinys atskleidžiamas įvertinant konkrečias bylos faktines aplinkybes. Teismas, nagrinėdamas bylą su vertinamuoju požymiu, visų pirma, turi išaiškinti tokio požymio turinį, po to įvertinti jį konkrečių faktinių bylos aplinkybių kontekste (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-376/2006, 2K-155-693/2015, 2K-274-697/2020 ir kt.).

Kaip minėta, psichinis santykis neapsiriboja tik pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimu, tai taip pat ir padarinių numatymas. Taigi, konstatuojant, kad asmuo veikė tyčia, turi būti nustatoma, jog asmuo numatė, kad gali kilti padariniai. Padarinių kilimo galimybė skirtingose tyčios rūšyse nevienoda, t. y. vienais atvejais didesnė, kitais atvejais padarinių kilimo galimybė yra mažesnė. Tiesioginės tyčios atveju padariniai numatomi kaip neišvengiami. Kasacinės instancijos teismas pavojingų padarinių numatymą yra apibrėžęs kaip padarinių, kuriuos turi sukelti nusikalstama veika, neišvengiamumo ar galimumo suvokimą (LAT nutartis baudžiamosioje byloje 2K-854/2007 ir kt.). Padarinių numatymas kyla iš gyvenimiško patyrimo, kuris leidžia atitinkami įvertinti situaciją ir numatyti, kokie padariniai gali kilti dėl konkrečių nusikalstamų veiksmų.

Atkreiptinas dėmesys, kad tam tikrų kategorijų bylose egzistuoja tam tikra specifika, nustatinėjant asmens, padariusio nusikalstamą veiką, kaltės turinį. Pavyzdžiui, bylų, kuriose nagrinėjamos nusikalstamos veikos, kurių dalykas narkotinės ir psichotropinės medžiagos, pažymima, jog tiesioginė tyčia reiškia, kad asmuo bent bendrais bruožais turi suvokti, kad medžiagos, kuriomis jis disponuoja, yra psichotropinės ar narkotinės (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-13/2011, 2K-436-489/2016, 2K-37-976/2021 ir kt.). Kaip pavyzdį galima pateikti LAT nutartį, kurioje nustatyta, kad kaltininkas K. G. neteisėtai disponavo labai dideliu kiekiu psichotropinių medžiagų, turint tikslą jas platinti. Šiuo atveju nustatyta, kad kaltininkas domėjosi naujausiais įstatymų pakeitimais, su psichotropinėmis medžiagomis susidūrė ne pirmą kartą, domėjosi jų sudėtimis, t. y. kreipdavosi į specialistus, norėdamas sužinoti perkamų medžiagų cheminę sudėtį. Tai rodo, kad kaltininkas suvokė, jog medžiagos yra psichotropinės. Taip pat, teismas padarė išvadą, kad kaltininkas suvokė pavojingą veikos pobūdį. Tokią išvadą grindė tuo, kad kaltininkas domėdamasis medžiagų sudėtimis, suvokė, kad psichotropinės medžiagos yra kenksmingos sveikatai ir Lietuvos Respublikoje uždraustos. Dėl to teismas padarė išvadą, kad kaltininkas veikė tiesiogine tyčia (LAT nutartis baudžiamosiose bylose 2K-7-201/2013 ir kt.). Taip pat, LAT yra pažymėjęs, kad nusikalstamų veikų, numatytų BK 259–261, 264, 266 straipsniuose kaltė yra tiesioginė tyčia, t. y. asmuo suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir nori taip veikti. Kaltės turinį sudaro asmens psichinis santykis su teisine reikšmę turinčiais objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, į kuriuos, kaip minėta anksčiau, atsižvelgia teismas. Šios kategorijos baudžiamosiose bylose apie asmens kaltę paprastai sprendžiama pagal šių medžiagų įgijimo, laikymo aplinkybes, jų rūšį, kainą, paruoštą vartoti dozių skaičių, jų pakuotės dydį bei svorį, duomenis apie tai, kad kaltininkas tai žinojo, rastas priemones, pavyzdžiui, svarstyklės, ar kaltininkas pats vartoja šias medžiagas, ar organizme rastos medžiagos sutampa su medžiagomis, rastomis kaltininko namuose, ar buvo susitarimas su vartotoju ir pan. (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-7-173/2014, 2K-59-697/2019, 2K-71-495/2021 ir kt.). Taip pat, kasacinės instancijos teismo praktikoje pavojingo veikos pobūdžio suvokimas analizuojamas iš suaugusio, normalaus išsivystymo asmens perspektyvos ir pažymima, kad veikos pavojingą pobūdį gali suvokti tik subrendęs asmuo. Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatyta, kad M. N. įgijo psichotropinę medžiagą ir nepilnametės A. B. akivaizdoje šią medžiagą vartoto, savo elgesiu skatino ir A. B. vartoti psichotropines medžiagas, aktyviai įkalbinėjo daryti tai kartu, galiausiai suteikė jai miltelių pavidalo psichotropinių medžiagų ir įkalbėjo juos vartoti. Šie faktai visiškai atitinka padėjimo įgyti, lenkimo ir kitokio pratinimo ne gydymo tikslais vartoti psichotropines medžiagas požymius, kurie ir buvo inkriminuoti M. N.

LAT pažymėjo, kad nepilnametis asmuo dėl nepakankamos socialinės, psichinės ir fizinės brandos negali tinkamai suvokti savo veiksmų pavojingumo, todėl bet kokie kaltininko veiksmai, kuriais nepilnametis skatinamas vartoti psichotropines ar narkotines medžiagas, kelia tiesioginę grėsmę nepilnamečio sveikatai ir yra draudžiami (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-514/2012 ir kt.). Kitoje byloje nustatyta, kad R. E. neteisėtai disponavo labai dideliu psichotropinių medžiagų kiekiu, kontrabandos būdu šias medžiagas atgabendamas iš kitos šalies į Lietuvos Respubliką. R. E. pasinaudodamas siuntų bendrovės paslaugomis, neturėdamas leidimo, išsiuntė į Lietuvos Respubliką T. A. adresu labai didelį kiekį psichotropinių medžiagų. Konstatuota, kad kaltininkas R. E. veikė tiesiogine tyčia ir suvokė, kad į Lietuvą siunčiasi psichotropines medžiagas, žinojo, kad už tai Lietuvos įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs baudžiamąją atsakomybę. Tiesioginės tyčios buvimą teismas grindė tuo, kad kaltininkas iki nusikalstamos veikos padarymo tikrino draudžiamų medžiagų sąrašus, domėjosi psichotropinėmis medžiagomis, jų sukeliamu poveikiu, tai leido teigti, kad R. E. suvokė, jog į Lietuvą siunčiasi būtent psichotropines medžiagas. Teismas pažymėjo, kad kaltininkas R. E. psichotropines medžiagų įsigijimo metu domėjosi, ar jos nėra uždraustos. Tai, kad kaltininkas teigė, jog buvo informuotas, kad šios psichotropinės medžiagos nėra uždraustos ir į draudžiamų medžiagų sąrašą bus įtrauktos tik ateityje, nepašalino jo pareigos domėtis medžiagų teisėtumu konkrečiai Lietuvos Respublikoje. Be to, R. E. dirbo su cheminių medžiagų prekyba, todėl turėjo suvokti, kad turi minėtą pareigą. Kaltininkas nurodė, kad ant visų atsiųstų medžiagų būdavo nurodyta jų sudėtis, todėl tai rodo, jog versliškai užsiimdamas cheminių medžiagų prekyba, būdamas gerai susipažinęs su disponuoti draudžiamomis medžiagomis ir vis tiek jomis disponuodamas, kaltininkas veikė tiesiogine tyčia. Kasacinės instancijos teismas atkreipė dėmesį į tai, kad kaltininko nurodyta aplinkybė, jog jis nežinojo, kad šios priemonės įtrauktos į draudžiamų medžiagų sąrašą Lietuvoje, atskleidė, jog R. E. buvo abejingas galimai pavojingam nusikalstamos veikos pobūdžiui, suvokė, jog tikėtina, kad siunčia psichotropines medžiagas bei to norėjo. Taigi, tyčia gali būti konstatuota atsižvelgiant į kaltininko profesinę veiklą, jos ypatybes, pavyzdžiui, asmuo, būdamas chemiku nusimano apie chemines medžiagas, todėl atitinkamai supranta ir apie narkotinių medžiagų daromą žalą, tam tikrais atvejais žino jų sudėti ir pan. (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-8-696/2016 ir kt.). Kitoje byloje, kurioje buvo nagrinėta nusikalstama veika, kurios dalykas narkotinės ir psichotropinės medžiagos, nustatyta, kad kaltininkė I. B., turėdama tikslą perduoti psichotropinių medžiagų kitam asmeniui, nusipirko tablečių, kurios savo sudėtyje turi psichotropinės medžiagos ir jas neteisėtai laikė. Šiuo atveju faktinės aplinkybės buvo aktualios sprendžiant dėl I. B. kaltės, kadangi kaltininkei nebuvo išduotas receptas vaistams. Būtent tai buvo priežastis, kodėl

kaltininkė vaistus įsigijo turgavietėje. Pažymėtina, kad kaltininkė apklausos metu savo kalbę neigė, o papildomos apklausos metu nurodė, kad žinojo, jog įsigytų vaistu sudėtyje yra psichotropinės medžiagos ir, kad šie vaistai įgyjami tik pagal receptą. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kaltininkė nurodė, jog buvo apmokyta slaugyti ir suteikti pirmąją pagalbą, taigi, turėjo medicininių žinių, išmanė apie vaistus. Visos aplinkybės pagrindžia, kad kaltininkė suvokė, jog vaistus, kurie turi psichotropinių medžiagų įgijo neteisėtai, kadangi tam neturėjo reikiamo recepto, vaistus įgijo ne vaistinėje, o turgavietėje. Vaistus į pataisos namus kaltininkė gabenė juos paslėpusi palto viduje, tai taip pat rodo, kad I. B. turėjo tikslą vaistus į pataisos namus įnešti nepastebėta ir juos perduoti sutuoktiniui, taigi, vertintini ir objektyvieji požymiai. Šiuo atveju tai, kad kaltininkė buvo medicinos darbuotoja, taip pat rodo, jog ji turėjo specialių žinių ir išmanė, kad vaistai, kuriuos neteisėtai įgijo, turi psichotropinės medžiagos. Taigi, specialių žinių turėjimas rodo kaltininkės tyčią, kadangi toks asmuo suvokia, kokią žalą daro, taip pat, tai suponuoja didesnę padarinių numatymo tikimybę. Taigi, visa aptartų aplinkybių visuma leido teismams pagrįstai konstatuoti, kad kaltininkė veikė tiesiogine tyčia (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-7-386-746/2015, 2K-237-689/2018 ir kt.).

Nežymaus sveikatos sutrikdymo byloje, nustatyta, kad G. N., konflikto metu su sutuoktiniu S. N., tyčia nagais drėksdama jam į veidą ir ranką, nežymiai sutrikdė nukentėjusiojo sveikatą. Sprendžiant apie G. N. kaltės turinį, buvo įvertinta tai, kad kaltininkė konfliktavo su sutuoktiniu, bandė sulaikyti jį išeinantį, vijosi jį laiptinėje, atiminėjo daiktus. Šios aplinkybės leido teismui daryti išvadą, kad G. N. veikė tyčia. Kaltininkė suvokė, kad jos veiksmai pavojingi, kadangi griebė vyrui už rankos, veido ir nagais įdrėskė. Kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad tyčinė kaltė reikalauja pakankamai didelio padarinių numatymo laipsnio. G. N. konflikto metu iš pykčio drėksdama nagais nukentėjusiajam į veidą ir ranką, suprato pavojingą savo veikos pobūdį, numatė, kad sutuoktiniui labai tikėtina, jog gali būti sutrikdyta sveikata ir to siekė, o tai rodo, kad G. N. veikė tiesiogine tyčia (LAT nutartis baudžiamosioje byloje 2K-152-693/2016 ir kt.). Analizuodamas kaltės turinį BK 284 str. ir BK 140 str. kontekste, LAT pažymėjo, kad viešosios tvarkos pažeidimas padaromas tiesiogine tyčia, taigi būtina, kad toks asmuo suvoktų, jog savo veiksmais demonstruoja nepagarbą aplinkiniams ar aplinkai, numatytų, kad dėl to gali būti sutrikdyta visuomenės rimtis ar tvarka, ir to norėtų. Byloje nustatyta, kad L. K. mokyklos klasėje suėmė mažametį P. G. ir tyčia jį supurtė, o priėjusi prie mažamečio R. A., tyčia suspaudė abi rankas ir keliu spyrė į pilvą. Spręsdamas apie kaltininkės psichinį santykį su veika, teismas įvertino ne tik L. K. parodymus, tačiau ir nukentėjusiųjų bei liudytojų parodymus, duomenis, užfiksuotus specialisto išvadose, jas pateikusių eksperto paaiškinimus. Pažymėta, kad visuomenės tvarkos ar rimties sutrikdymu

paprastai laikomi veiksmai, kai prieš asmenį viešoje vietoje buvo panaudotas fizinis smurtas ir dėl to buvo nutrauktas žmonių darbas, žmonėms sukeltas didelis išgąstis, nutrauktas renginys ir pan. Tai vertinamieji požymiai ir jų turinys priklauso nuo daugelio aplinkybių. Kiekvienu konkrečiu atveju reikia atsižvelgti į kaltininko veikslių ypatybes, intensyvumą, trukmę ir kilusius padarinius. Analizuojant kaltininkės veikslus, atsižvelgta į tai, kad kaltininkė supurtė mažamečius viešoje vietoje, mokykloje, matant ir kitiems mažamečiams. Būtent tokie veikslai sukėlė vaikams baimę, išgąstį, buvo nutraukta normali pamokų eiga. Kaltininkė suvokė, kad būdama mokykloje ir atlikdama minėtus veikslus prieš mažamečius, elgiasi nepriimtiniu būdu, žaloja nukentėjusiuosius, kad tokį elgesį mato kiti mažamečiai ir norėjo taip veikti. Taigi, įvertintų aplinkybių visuma leido pagrįstai konstatuoti, kad kaltininkė veikė tiesiogine tyčia (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-342-699/2015 ir kt.).

Analizuodamas kaltės institutą sukčiavimo kontekste, LAT pažymėjo, kad veiklai kvalifikuoti kaip sukčiavimui labai svarbi kaltė, kuri yra tik tyčinė. Tai reiškia, kad kaltininkas suvokia, jog panaudoja apgaulę ir taip suklaidina turto savininką ar teisėtą valdytoją arba instituciją, sprendžiančią ginčą ir priimančią privalomus vykdymui sprendimus arba tvirtinančią civilinius sandorius, numato, kad turto savininkui ar valdytojui padarys turčinės žalos, ir tokių padarinių nori. Sukčiavimo sudėtis reikalauja, kad tyčia neatlygintinai užvaldyti svetimą turtą susiformuotų iš anksto, t. y. iki turto ar teisės į turtą įgijimo momento. Dėl to labai svarbu byloje nustatyti ne tik apgaulės faktą, bet ir kaltininko sukčiavimo objektyvių požymių suvokimą. Susiformavusią kaltininko tyčią apgaule užvaldyti svetimą turtą, jo ketinimus turi patvirtinti bylos medžiaga. Šiuo atveju kaltininkas R. J., veikdamas bendrininkų grupe, apgaule pasikėsino įgyti teisę į didelės vertės svetimą turtą – butą. Kaltininkas su netikru buto savininku pasirašė buto pirkimo–pardavimo sutartį, kurioje buvo išdėstytos jo paties nurodytos neteisingos aplinkybės apie atsiskaitymą už įgyjamą būstą. Kaltininkas suvokė, kad šiais veikslais padėdamas įgyvendinti apgaulę, kuri suklaidino notarę, patvirtinusią jo ir netikro buto savininko pasirašytą nekilnojamojo turto pirkimo–pardavimo sutartį, neteisėtai įgyja svetimą turtą, numatė, kad dėl to tikrasis buto savininkas gali patirti turčinę žalą, ir to norėjo, o tai pagrindžia, kad kaltininkas veikė tiesiogine tyčia (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-185-696/2017 ir kt.). Kitoje sukčiavimo byloje, nustatyta, kad D. M. padėjo V. R. apgaule įgyti svetimą turtą. V. R. kreipėsi į D. M. dėl oftalmologo konsultacijos, siekdama, kad būtų nepagrįstai nustatytas netekto darbingumo lygis dėl D. M. nustatyto neva didelio regėjimo funkcijų sutrikimo, todėl D. M. suklastojo V. R. medicinos dokumentus. Išvadą, kad D. M. veikė tiesiogine tyčia, teismai grindė specialistų parodymais, jog tokios sveikatos problemos, kokias konstatavo D. M. visų V. R. konsultacijų metu, mažai tikėtinos, kadangi jos negali

atsirasti staiga. Taip pat, atkreiptas dėmesys ir į tai, kad kaltininkė nustačiusi neva esančius pakitimus V. R. regėjime, nepaskyrė papildomų tyrimų, o iš karto parašė siuntimą dėl nedarbingumo lygio nustatymo, nors ministro įsakyme dėl darbingumo lygio nustatymo tvarkos nurodyta, kad nustačius sveikatos sutrikimus, pirmiausia turi būti taikomas gydymas. Svarbia aplinkybe analizuojant kaltės turinį laikyta ir tai, kad D. M. oftomologe dirbo beveik 20 metų, todėl minėtos aplinkybės leido konstatuoti, jog D. M. negalėjo suklysti, kadangi turėjo didelę darbo patirtį. D. M. suprato, kad V. R. medicininiuose dokumentuose nurodo melagingus duomenis apie V. R. sveikatą ir norėjo taip veikti. Be to, D. M. suprato, kad V. R. pateiks medicininius dokumentus, siekiant, jog jai būtų nustatytas netektas darbingumas ir, kad tokiu atveju jai bus mokomos išmokos. Taigi, sprendžiant apie kaltės turinį, buvo įvertinta visa aplinkybių visuma, kuri leido konstatuoti, kad kaltininkė D. M. veikė tiesiogine tyčia, t. y. suvokė nusikalstamos veikos pavojingumą, suprato, jog medicininiuose dokumentuose įrašo duomenis, kurie neatitinka tikrovės ir gali sukelti teisinės pasekmes, tai darė sąmoningai, norėdama taip veikti ir suprasdama, kad dėl tokio jos elgesio atsiras didelė žala valstybei bei tokių padarinių norėjo (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-201-1073/2018 ir kt.).

Taigi, kasacinės instancijos teismas formuoja nuoseklią praktiką, kad kaltės turinys atskleidžiamas ne vien tik paties kaltininko prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką, išaiškinimu, kaip jis suvokė bei įvertino savo daromų veiksmų ar neveikimo pobūdį, padarinius, kokios paskatos nulėmė nusikalstamos veikos padarymą ir kokių padarinių šia veika buvo siekiama. Kaltės forma, rūšis, jos turinys – subjektyvieji (vidiniai psichiniai) nusikalstamos veikos požymiai, be nurodytų aplinkybių, nustatomi tiriant, įvertinant ir išorinius (objektyvius) nusikalstamos veikos požymius: atliktus veiksmus, jų pobūdį, intensyvumą, būdą, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, situaciją, kuriai esant šie veiksmai buvo padaryti, pastangas atliekant konkrečius veiksmus, ir pan. Taigi apie kaltę – psichinį kaltininko santykį su veika bei jos padariniais – gali būti sprendžiama ir pagal kaltininko elgesį (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-353/2006, 2K-P-1/2014, 2K-7-304-976/2016 ir kt.).

Vienoje iš bylų nustatyta, kad kaltininkas V. A. mobiliuoju ryšiu išsiuntė nukentėjusiesiems bauginančio pobūdžio žinutes, elektroninius laiškus į įvairias institucijas skleisdamas kompromituojančią informaciją apie nukentėjusiuosius, mobiliuoju ryšiu skambino daug kartų nukentėjusiesiems nakties metu. Įvertinęs tokį kaltininko elgesį, t. y. elektroninių laiškų, žinučių siuntimą, nuolatinius skambučius, teismas pagrįstai konstatavo, kad kaltininkas veikė tiesiogine tyčia. Kaltininkas sąmoningai grasino nukentėjusiesiems, norėdamas sukelti baimės, nesaugumo jausmą. Taigi, šioje byloje pagrindinis dėmesys,

siekiant tinkamai atskleisti asmens kaltės turinį, buvo skiriamas kaltininko veiksmų ir jų intensyvumo analizei. Būtent tai, kad kaltininkas savo veiksmus atliko sistemingai, ilgą laiką tarpą, leidžia konstatuoti, kad jis suvokė, jog nukentėjusiesiems kelia baimę ir to siekė, t. y. veikė tiesiogine tyčia (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-269-303/2020 ir kt.).

Kitoje byloje, kurioje nustatyta, kad kaltininkas neteisėtai nušovė saugomą gyvūną, LAT išvada apie asmens kaltę padarė įvertinęs aplinkybių visumą. Teismas atsižvelgė į tai, kad kaltininkas L. K. buvo ilgametis medžiotojų klubo narys, o tai suponuoja, kad teisė medžioti tokiam asmeniui suteikta baigus kursus ir išlaikius atitinkamą egzaminą pagal tam keliamus reikalavimus. Tai išties esminė aplinkybė sprendžiant apie asmens kaltę, kadangi būtent tai, kad asmuo turėjo specialių žinių, leidžia teigti, kad L. K. turėjo žinoti, jog medžiotojas turi laikytis įstatymuose ir taisyklėse nustatytų reikalavimų, tokių kaip draudimas tyčia žudyti žvėris, kurie nepriskirti medžiojamiesiems, draudimas šaudyti, kai taikynys yra neaiškus ir kt. Išvadą, kad kaltininkas veikė tiesiogine tyčia teismai grindė ir tuo, kad asmuo, kaip jau minėta, turėdamas žinių apie gyvūnų elgesį, būdamas medžiotoju, nesiėmė priemonių lūšiai nubaidyti, o iš karto paleido šūvį tiesiai į gyvūną. Minėtos aplinkybės pagrindžia, kad kaltininkas suvokė veikos pavojingumą, t. y. kad neteisėtai šauna į lūšį, numatė, kad dėl šūvio tiesiai į gyvūną pastarasis gali mirti ir tokių padarinių norėjo. Taigi, teismai kaltės formą konstatavo ir kaltės turinį atskleidė remdamiesi ne tik kaltininko parodymais, bet įvertindami ir jau aptartas objektyvias nusikalstamos veikos aplinkybes, kurios sprendžiant apie asmens kaltę turėjo esminės įtakos. Taigi, šiuo atveju specialių žinių turėjimas taip pat rodo kaltininko tyčią, kadangi jis suvokia, kad savo veiksmais kėsinaisi į įstatymo saugomus gėrius, taip pat, aiškiai numato, kokie padariniai gali kilti (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-274-697/2020).

Taigi, iš to, kas aptarta, darytina išvada, kad konstatuojant, jog asmuo veikė tiesiogine tyčia, turi būti nustatyta, kad: (i) kaltininkas suvokė pavojingą veikos pobūdį, (ii) numatė padarinių kilimo galimybę ir jų siekė. Analizuota teismų praktika leidžia daryti apibendrintą išvadą, kad pavojingo veikos pobūdžio suvokimas gali būti konstatuojamas nustačius, kad asmuo suprato, jog daro žalą baudžiamojo įstatymo saugomiems gėriams, tuo tarpu padarinių numatymas atskleidžiamas įvertinus objektyvias aplinkybes, tokias kaip: kaltininko profesinis išmanymas, kaltininko veikimo būdas, naudotos priemonės, kiek atkakliai buvo siekta tikslo ir kt. Pavyzdžiui, nagrinėtose bylose pavojingas veikos pobūdžio numatymas pasireiškė tuo, kad kaltininkas pasirinko tokį veikimo būdą, kuris akivaizdu, kad daro žalą įstatymo saugomiems gėriams: suklastoja dokumentus, platina psichotropines medžiagas ir kt. Padarinių numatymas

siejamas su didele padarinių kilimo tikimybe, kuri gali būti konstatuojama atsižvelgiant į: veiksmų pobūdį, pavyzdžiui, smurtiniai veiksmai rodo, kad tikrai kils neigiami padariniai.

2.2. Netiesioginė tyčia

Pagal BK 15 straipsnio 3 dalį netiesioginė tyčia yra tada, kai kaltininkas, darydamas veiką, suvokė savo daromos veikos pavojingą pobūdį, numatė, kad dėl jo veikos gali atsirasti įstatyme numatyti pavojingi padariniai ir, nors jų nenorėjo, tačiau sąmoningai leido jiems kilti. Kasacinės instancijos teismo praktikoje pažymima, kad netiesioginė tyčia skiriasi nuo tiesioginės tuo, kad kaltininkas, suvokdamas ir numatydamas padarinių sunkumą, numatydamas didelę jų atsiradimo tikimybę, yra abejingas galimiems padariniams, jam tas pats, ar jie įvyks ar ne. Esant netiesioginei tyčiai, asmens psichinis santykis su daroma veika bei pavojingų padarinių numatymu yra analogiškas kaip ir esant tiesioginei tyčiai. Netiesioginės tyčios atveju kaltininkas nenori įstatyme numatytų padarinių, tačiau sąmoningai leidžia jiems atsirasti (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-4/2012, 2K-402/2013 ir kt.). Taigi, konstatuojant, kad asmuo veikė netiesiogine tyčia, turi būti nustatyta, kad kaltininkas suvokė veikos pavojingumą ir numatė padarinių kilimo galimybę, tačiau jų atsiradimui buvo abejingas.

V. Piesliakas pavojingų padarinių nenorą netiesioginės tyčios atveju aiškina taip, kad asmuo nėra suinteresuotas, jog kiltų įstatyme numatyti pavojingi padariniai, jis jų nenori, tačiau nieko nedaro, kad tų padarinių nekiltų (Piesliakas, 2006, p. 358). S. Bikelis pažymi, kad netiesioginė tyčia siejama su kaltininko abejingumu ir nurodo, kad asmuo, kuris abejoja dėl tam tikrų nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, bet, nepaisydamas jų egzistavimo didelės galimybės, vis tik realizuoja nusikalstamos veikos sudėtį, parodo savo abejingumą konkrečios nusikalstamos veikos atžvilgiu (Bikelis, 2007, p. 74).

Kaip pažymėta ankstesnėje darbo dalyje, teismų praktikoje laikomasi vieningos pozicijos, kad pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas yra kaltininko supratimas, jog jis savo veika kėsina, t. y. sudaro realų pavojų įstatymo saugomoms vertybėms ir ši veika tiek pavojinga, kad gali sukelti sunkius neigiamus padarinius, o aplinkybių, neleidžiančių kilti tokiems padariniams, kaltininkas iš esmės nenumato arba apie tai net negalvoja. Šios kaltininko intelektualinės veiklos sudėtinė dalis yra ir numatymas pavojingų savo veikimo ar neveikimo padarinių, nurodytų baudžiamajame įstatyme. Kaltininkas suvokia, kad padariniai gali kilti, t. y. tokie padariniai yra labai tikėtini, realūs ar net neišvengiami. Tai reiškia, kad kaltininkas supranta, jog savo veikimu ar neveikimu pradeda priežastingumo ryšį, vedantį prie padarinių,

nors numatomi veikos padariniai kaltininkui nereikalingi ar yra šalutinis rezultatas siekiant tikslo, kuris gali ir nebūti daromos nusikalstamos veikos sudėties požymis. Netiesioginės tyčios valinio momento kontekste pažymėtina, kad kaltininkas, nors savo pavojingos veikos padarinių nesiekia ar net jų nenori, tačiau savo pavojingo elgesio nenutraukia, jo nekeičia. Kaltininkas nemąsto, kaip išvengti galimų pavojingų padarinių. Dėl to nėra ir kaltininko valinių pastangų jų išvengti. Jei kaltininkas vis tik tikisi, kad jo pavojingos veikos padarinių nebus, tai tokia viltis yra niekuo nepagrįsta arba remiasi tik abstrakčiais, subjektyviais, atsitiktiniais dalykais – sėkme, palankiu likimu, prietarais ir pan. Taigi, esant netiesioginei tyčiai, kaltininkas suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, taip pat tai, kad jo veikos pavojingi padariniai yra labai tikėtini ar net neišvengiami, ir, nors tokių padarinių nesiekia bei jų nenori, neatsisako ir nekeičia savo pavojingo elgesio. Tai vertintina kaip abejingumas kitų asmenų interesams, galimiems padariniams. Taigi, kaltininkas yra abejingas galimiems savo daromos pavojingos veikos padariniams. Pažymėtina, kad tai yra vienas esminių požymių netiesioginę tyčią atribojant nuo nusikalstamo pasitikėjimo (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-473/2014, 2K-223-495/2019 ir kt.). Pavyzdžiui, vienoje iš kasacinės instancijos teismo bylų nustatyta, kad M. Š., vairuodamas automobilį, nepakludamas policijos reikalavimui sustoti, važiuodamas dideliu greičiu ir automobilio nestabdydamas iš šalutinės gatvės įvažiavo į sankryžą su pagrindine gatve ir nedavė kelio kitam automobiliui, dėl to automobiliai susidūrė ir įvykio metu trys asmenys žuvo, o dviem buvo nesunkiai sutrikdyta sveikata. Analizuodamas M. Š. kaltės turinį, teismas pažymėjo, kad kaltininkas važiuodamas dideliu greičiu pasitikėjo sėkme, kad jam pavyks pravažiuoti sankryžą ir joje nebus kitų automobilių. Tai, kad kaltininkas kovo mėnesį vairavo automobilį su vasarinėmis padangomis rodo, jog, išvydus kliūtį, laiku sustabdyti automobilį buvo maža tikimybė, kadangi važiuojant dideliu greičiu ir su netinkamomis padangomis stabdymo laikas gerokai pailgėja. Būtent šios aplinkybės rodo, kad kaltininkas negalėjo nesuvokti, jog kils neigiami padariniai ir, nors jų nesiekė, tačiau savo elgesio, kad padariniai nekiltų, nekeitė. Pažymėtina, kad nusikalstamų veikų, kurios susijusios su kelių eismo taisyklių pažeidimu, pavojingumą rodo jau vien tai, kad automobilis yra padidinto pavojaus šaltinis. Tai suponuoja, kad veika yra pavojingesnė ir todėl reikalingas didesnis apdairumas. Tokiu atveju sumažėja tikimybė, kad dėl sėkmės, likimo ar kitų subjektyvių veiksmų neigiami padariniai nekils. Šiuo atveju kaltininko veikos pavojingumą rodo ir greičio viršijimas. Kaltininkas greitį viršijo beveik tris kartus, todėl turėjo suvokti, kad važiuodamas dideliu greičiu mieste, gatve, kurioje eismas intensyvus, būdamas neblaivus ir nesilaikydamas kelių eismo taisyklių, neišvengs neigiamų padarinių. Kaltininko psichinio santykio su veika kontekste LAT pažymėjo, kad šiuo atveju kaltininkas iš esmės buvo

abejingas padarinių kilimui, kadangi savo pavojingo elgesio nekeitė. Kaltininkas suvokė nusikalstamos veikos pobūdį, numatė neigiamų padarinių kilimo galimybę ir, nors neigiamų padarinių atsiradimo nenorėjo, tačiau sąmoningai leido jiems kilti, o tai atitinka netiesioginės tyčios požymius, įtvirtintus baudžiamajame įstatyme. Taigi, sprendžiant apie kaltininko psichinį santykį su veika, esminės reikšmės turėjo kaltininko ciniškas elgesys, kurį rodo greičio viršijimas kone tris kartus, kelių eismo taisyklių nesilaikymas, policijos pareigūnų nurodymų nevykdymas, naivus pasitikėjimas sėkme, gamtos dėsnų neįvertinimas (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-P-498-746/2015 ir kt.).

Pastebėtina, kad formuojama nuosekli teismų praktika, jog bylose, kai kaltininkas suduoda nukentėjusiajam vieną smūgį į gyvybiškai svarbią kūno sritį ir dėl to nukentėjusysis miršta, pripažįstama, kad kaltininkas veikė tyčia (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-443/2014, 2K-150-699/2015, 2K-9-697/2017 ir kt.). Pavyzdžiui, byloje nustatyta, kad L. I., asmeninio konflikto su nukentėjusiuoju A. Č. metu, tyčia vieną kartą koja sudavė A. Č. į galvą, o nukentėjusysis nuo šio smūgio pargriuvo atsitrenkdamas galva į asfaltuotą dangą ir dėl to ligoninėje mirė. Kaltininko psichinio santykio su veika kontekste, kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad kaltininko smūgis koja nukentėjusiajam buvo suduotas tyčia į gyvybiškai svarbią kūno vietą – galvą. Kaltininkas sudavė stiprų smūgį, matė įvykio aplinką, t. y. kad konfliktas vyko ant kelio važiuojamosios dalies asfaltuotos dangos ir, kad nukentėjusysis buvo stipriai apsvaigęs nuo alkoholio. Tokios aplinkybės rodo, kad kaltininkas, nors nukentėjusiojo mirties ir nesiekė, tačiau sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti. Kadangi galva gyvybiškai svarbi kūno dalis, todėl kaltininkas suduodamas smūgį suvokė, kad tai pavojinga veika, numatė, kad nukentėjusiajam gali būti sutrikdyta sveikata arba net gali kilti mirtis. Taigi, kaltininkas suvokė pavojingą veikos pobūdį ir numatė padarinių kilimo galimybę, tačiau savo elgesio nekeitė. Taigi, veikė netiesiogine tyčia (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-513-697/2015 ir kt.). Kitoje byloje nustatyta, kad nukentėjusiojo Ž. K. mirtį lėmė tai, jog kaltininkas V. K. sudavė vieną smūgį nukentėjusiajam į veidą, o pastarasis nukrito ir trenkėsi galva į grindinį. Analizuojant V. K. kaltės turinį, pažymėta, kad kaltininkas, nors nukentėjusiajam į veido sritį sudavė tik vieną smūgį, tačiau smūgis buvo stiprus ir nuo jo nukentėjusysis nukrito. Taip pat, nors kaltininkas matė, kad po suduoto smūgio nukentėjusysis nesikėlė, jis vis tiek pasišalino iš įvykio vietos nesuteikdamas nukentėjusiajam būtinos pagalbos, būtent tai rodo, kad kaltininkas buvo abejingas galimiems padariniams. Atkreiptinas dėmesys, kad LAT ne kartą pažymėjo, jog net ir vienas didele jėga suduotas mirtinas smūgis į gyvybiškai svarbią kūno vietą gali būti pripažintas tyčia padarytu nužudymu. Tai grindžiama tuo, kad suaugęs, normalaus protinio išsivystymo žmogus turi suprasti, jog ir vienas stiprus smūgis suduodamas

į gyvybiškai svarbią kūno vietą, pavyzdžiui, galvą, gali sukelti mirtinus padarinius. Tokiu atveju, jei kaltininkas ir nenorėjo tokių padarinių, tačiau nukentėjusysis mirė, konstatuojama, kad kaltininkas pasirinkdamas tokį elgesio būdą ir nesusilaikydamas nuo tokių veiksmų, parodė savo abejingumą galimai nukentėjusiojo mirčiai ir sąmoningai leido tokiems padariniams kilti. Vertinant kaltininko tyčios turinį, teismai pažymėjo, kad V. K. suprato savo veiksmų pavojingumą nukentėjusiojo gyvybės atžvilgiu ir numatė, kad jo veiksmai gali sukelti mirtinus padarinius ir, nors nenorėjo nukentėjusiajam atimti gyvybės, tačiau sąmoningai leido tokiems padariniams kilti. Teismai kaltininko netiesioginės tyčios turinį atskleidė analizuodami kaltininko veiksmus, t. y. kaltininkas sudavė stiprų smūgį į gyvybiškai svarbią kūno vietą, kaltininkas suprato, kad nukentėjusysis yra girtas ir dėl to jis gali būti mažiau koordinuotas, taip pat, kaltininkas nesuteikęs pagalbos pašalino iš įvykio vietos. Taigi, analizuojant kaltininko kaltės turinį, buvo įvertinta aplinkybių visuma, kuri leido vienareikšmiškai konstatuoti, kad kaltininkas veikė netiesiogine tyčia (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-153-511/2020 ir kt.).

LAT praktikoje ne kartą pažymėta, kad asmenų, padariusių materialiuosius nusikaltimus, t. y. nusikaltimus, į kurių sudėtį įeina veikos padariniai, netiesioginė tyčia yra tada, kai numatė padarinių atsiradimo galimybę, jų nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-101-677/2015, 2K-287-697/2017, 2K-242-1073/2020 ir kt.). Pavyzdžiui, byloje nustatyta, kad kaltininkas D. B., asmeninio konflikto su nukentėjusiuoju P. P. metu tyčia, tris kartus nuspausdamas dujinio pistoleto nuleistuką, vieną kartą iššovė į P. P. ir pataikė jam į kairę akį, taip sunkiai sutrikdydamas nukentėjusiojo sveikatą. Pasisakydamas dėl kaltės turinio, kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad būtina nustatyti, jog asmuo suvokė, kad jo veika yra pavojinga kito žmogaus sveikatai ir yra tokio pavojingumo laipsnio, kad gali sukelti nukentėjusiajam sunkų sveikatos sutrikdymą. Tai reiškia, kad kaltininkas numato didelį tikėtinumo laipsnį, jog sunkiai bus sutrikdyta sveikata, bet lieka abejingas numatomiems sunkiems padariniams. Jam tas pats, ar jie įvyks, ar ne. Tokį netiesioginės tyčios turinį turi įrodyti teismai. Tai, kad kaltininkas nenorėjo kilusių padarinių, šiuo atveju sunkaus sveikatos sutrikdymo, nepašalina tyčinės kaltės. Tai galima pagrįsti tuo, kad tyčinę kaltę nulemia veikos pavojingumo suvokimas ir padarinių numatymas. Taigi, analizuojamos bylos kontekste nustatant, kad kaltininkas veikė tyčia, buvo svarbu pagrįsti, kad D. B. suvokė, jog jo veika pavojinga nukentėjusiojo sveikatai ir numatė, kad dėl jo veiksmų kaltininkui gali būti sunkiai sutrikdyta sveikata. LAT laikosi pozicijos, kad žmogus paprastai suvokia ir numato dėsningus padarinius. Tai reiškia, kad kaltininkas numato, jog iššovus šūvį į bet kurią kūno vietą, sudavus plyta į galvos sritį galima žmogui atimti gyvybę, kad suduodant

kumščiu į galvos sritį galima padaryti sunkų sveikatos sutrikdymą. Kaltininkas šaudamas dujiniu pistoletu į kitą žmogų iš artimo atstumo, negalėjo nesuvokti, kad yra didelė neigiamų padarinių kilimo tikimybė, jog taip veikdamas gali sužaloti P. P. Nors jis šių padarinių atžvilgiu veikė neapibrėžta tyčia (šaudamas padarinių nekonkretizavo), tačiau jis atsako už faktiškai sukeltą žalą. Vadinasi, jo veika tinkamai kvalifikuota kaip sunkus sveikatos sutrikdymas, padarytas netiesiogine tyčia (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-244-942/2015 ir kt.).

Taigi, būtent abejingumas padarinių kilimui teismų praktikoje išskiriamas kaip esminis netiesioginės tyčios skirtumas nuo tiesioginės. Vienoje iš bylų aiškindamas tyčios turinį, kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad nužudymas veikiant tiesiogine tyčia yra tada, kai kaltininkas supranta, jog savo veika kelia pavojų kito žmogaus gyvybei, numato, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atimti gyvybę kitam žmogui, ir nori ją atimti. Nužudymo netiesiogine tyčia atveju kaltininkas supranta, kad savo veika kėsina į kito žmogaus gyvybę, numato, kad gali atimti gyvybę kitam žmogui, ir, nors nenori atimti gyvybės, sąmoningai leidžia tokiems padariniams atsirasti. Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad esminis skirtumas tarp tiesioginės ir netiesioginės tyčios yra valiniame elemente. Tuo atveju, jeigu asmuo nori pavojingų padarinių, jis veikia tiesiogine tyčia, o jeigu jų nenori, bet sąmoningai leidžia jiems atsirasti, tuomet veikia netiesiogine tyčia. Byloje nustatyta, kad M. Ž., konflikto su nukentėjusiąja J. S. metu, sudavė smūgius J. S. į įvairias kūno vietas, dėl ko J. S. mirė. Išvadas dėl M. Ž. kaltės teismas padarė remdamasis liudytojų ir kaltininko parodymais bei specialisto išvada su paaiškinimais. Kaltininkas nukentėjusiai sudavė smūgius į įvairias kūno vietas, taip pat ir į gyvybiškai svarbią galvos sritį. Tai, kad kaltininkė nuo smūgių mirė, leidžia daryti išvadą, jog smūgiai buvo stiprūs. Įvertinęs aplinkybių visumą, teismas konstatavo, kad kaltininkas, suduodamas stiprius smūgius J. S. į galvą, privalėjo suvokti ir suvokė, jog tokiais savo veiksmais kelia pavojų nukentėjusiosios sveikatai ir numatė, kad dėl jo suduotų smūgių jai gali būti ne tik sutrikdyta sveikata, bet ir sukelta mirtis. Teismas pažymėjo, kad pasirinkdamas tokį pavojingą veikimo būdą kaltininkas galimoms savo veiksmų pasekmėms, t. y. nukentėjusiosios mirčiai, buvo abejingas. Taigi, šiuo atveju tai, kad M. Ž. smūgius sudavė į įvairias kūno vietas, taip pat ir į galvą, leidžia teigti, kad asmuo suprato tokių veiksmų pavojingumą, galėjo numatyti, kokie padariniai gali kilti, nors jų nenorėjo, todėl teismai vieningai konstatavo, kad asmuo veikė netiesiogine tyčia (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-412/2014 ir kt.). Kitoje byloje nustatyta, kad kaltininkas Z. J. sudavė V. K. nenustatytą skaičių smūgių į liemenį bei galvą ir dėl to nukentėjusysis V. K. mirė. Analizuodamas Z. J. kaltės turinį, LAT pažymėjo, kad netiesioginės tyčios atveju sąmoningas leidimas padariniams atsirasti reiškia kaltininko abejingumą galimam kito žmogaus gyvybės atėmimui. Teismas

įvertino tai, kad kaltininkas suduodamas smūgį nukentėjusiajam į galvą, nors ir neturėjo tikslo jo nužudyti, tačiau suvokė tokių veiksmų pavojingumą ir numatė, kad galima asmens mirtis (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-381/2011 ir kt.). Kitoje byloje nustatyta, kad kaltininkas A. M. sudavė devyniolika smūgių nukentėjusiajam M. P. į įvairias kūno vietas, dėl ko jis po dviejų dienų mirė. Kasacinės instancijos teismas nurodė, kad šiuo atveju, tai, kad kaltininkas veikė netiesiogine tyčia pagrindžia jo pasirinktas veikimo būdas, t. y. A. M. smūgius nukentėjusiajam sudavė į gyvybiškai svarbią kūno vietą – galvą. Tai reiškia, kad sunkių padarinių kilimo galimybę buvo galima numatyti. Teismas pažymėjo, kad, nors kaltininkas ir nebuvo suinteresuotas nukentėjusiojo mirtimi, tačiau nieko nedarė, jog tokie padariniai nekiltų, galimoms pasekmėms buvo abejingas, ką patvirtina ir ta aplinkybė, kad po pavartoto smurto prieš nukentėjusįjį, kaltininkas iš karto paliko įvykio vietą, nesuteikė ir neiškviėtė nukentėjusiajam pagalbos. Taigi, pats A. M. pasirinko tokį veikimo būdą, dėl kurio įstatyme įtvirtintų pavojingų padarinių kilimo tikimybė padidėja, o tai rodo kaltininko veikimą tyčia (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-410-489/2016 ir kt.). Kitoje nužudymo byloje nustatyta, kad D. S. tyčia rankos kumščiu sudavė T. K. keletą smūgių į galvos sritį, nuo kurių T. K. nukrito, atsitrenkė į grindinį ir po poros dienų mirė. Atskleidžiant kaltininko D. S. psichinį santykį su veika, teismai įvertino tai, kad D. S., būdamas suaugęs, normalaus protinio išsivystymo ir turintis pakankamai gyvenimiškos patirties, smūgiuodamas kumščiu į kito žmogaus galvą, turėjo suprasti, kad nuo tokio pavojingo veiksmo nukentėjusysis T. K. gali nugriūti, susitrenkti ir, kad tokie jo smurtiniai veiksmai yra pavojingi T. K. sveikatai ir gyvybei. Nors kaltininkas ir nesiekė, kad T. K. mirtų, tačiau buvo abejingas galimų padarinių kilimui – nieko nedarė, kad neigiami padariniai nekiltų ir pasirinko tokį veikimo būdą, kuris padidina tikimybę neigiamų padarinių atsiradimui, t. y. smogė T. K. į gyvybiškai svarbią kūno vietą. Pagal formuojamą teismų praktiką, laikoma, kad galva yra gyvybei svarbi ir labiausiai pažeidžiama žmogaus kūno dalis, todėl normalaus protinio išsivystymo žmogus negali nesuvokti, jog suduodamas smūgį kitam žmogui į galvą, daro veiką, keliančią pavojų kito žmogaus sveikatai ir gyvybei. Tai suvokdamas, kaltininkas numato, kad nuo tokio smūgio nukentėjusiajam gali būti padaryti sveikatos sužalojimai, tarp jų ir tokie, dėl kurių jis gali mirti. Taigi, šiuo konkrečiu atveju tyčinės kaltės konstatavimas atitinka kasacinės instancijos teismo formuojamą praktiką tokio pobūdžio bylose, kai faktinės aplinkybės yra panašios arba sutampa (LAT nutartis baudžiamosiose bylose 2K-292-489/2015, 2K-641/2012 ir kt.).

Pastebėtina, kad viena iš problemų, su kuria susiduriama teismų praktikoje – netiesioginės tyčios atribojimas nuo neatsargumo (nusikalstamo pasitikėjimo). Pavyzdžiui, vienoje iš baudžiamųjų bylų nustatyta, kad P. V. ramentu sudavė vieną smūgį į veido sritį V.

V., o pastarasis nuo smūgio griuvo, trenkėsi veidu į grindinį ir dėl galvos traumos po kurio laiko mirė. Išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad vertinant įvairių konfliktų metu padarytą gyvybės atėmimą, išvada apie tai, kad kaltininkas nusikalstamą veiką padarė ne neatsargiai, o netiesiogine tyčia, paprastai daroma įvertinus kaltininko atliktų veiksmų mastą, įrankių naudotų, darant nusikalstamą veiką, pavojingumą, kaltininko abejingumą kilusiems padariniams, pavyzdžiui, nukentėjusiojo palikimą gulėti be sąmonės, pagalbos neiškvietimą ir pan. Konflikto metu vienas didele jėga suduotas mirtinas smūgis į gyvybiškai svarbią kūno vietą teismų praktikoje, kaip minėta anksčiau, paprastai pripažįstamas netiesiogine tyčia padarytu nužudymu. Toks gyvybės atėmimo kvalifikavimas grindžiamas nuostata, kad suaugęs, normalaus protinio išsivystymo žmogus, kad ir vieną kartą visa jėga smūgiuodamas į kito žmogaus gyvybei svarbų organą, negali nesuprasti, kad nuo tokio pavojingo veikimo kitas žmogus gali nugriūti, pavojingai susitrenkti galvą ar kitaip susižaloti, patirti įvairių traumų ir komplikacijų, tarp jų ir tokių, kurios gali lemti jo mirtį. Nukentėjusiajam mirus nuo tokio smūgio sukeltų padarinių, daroma išvada, kad, pasirinkęs tokį pavojingą elgesio būdą, laiku nesusilaikęs nuo jo, kaltininkas parodė savo abejingumą dėl to, kad nukentėjusysis gali patirti mirtiną traumą, taigi, sąmoningai leido mirčiai kilti. Šiuo atveju LAT konstatavo, kad kaltininkas P. V. veiką padarė dėl neatsargumo. Tokią išvadą teismas grindė tuo, kad kaltininkas nukentėjusiajam sudavė vieną smūgį, specialistų nustatyta, kad tokiu smūgiu nukentėjusiajam buvo padarytas veido sužalojimas, tačiau mirtį sukėlė trauma atsitrenkus į grindinį. Atkreiptas dėmesys ir į tai, kad konfliktas tarp kaltininko ir nukentėjusiojo nebuvo intensyvus. Konflikto priežastis buvo menkavertė, t. y. kaltininkas savo veiksmais siekė nukentėjusįjį V. V. nuvyti nuo stalo. Pažymėtina ir tai, kad pagal specialisto išvadą, kaltininko smūgis buvo nestiprus, o kaltininkas nukrito ne dėl smūgio stiprumo, o dėl kitų aplinkybių, t. y. užkliuvęs už stalo. Svarbu ir tai, kad kaltininkas po įvykio nukentėjusiojo atsiprašė, klausė, ar nereikia kviešti medikų bei nurodė, kad neapskaičiavo smūgio. Visos aptartos aplinkybės įrodo, kad kaltininkas P. V. nesuvokė, jog kelia pavojų nukentėjusiojo gyvybei, nenumatė, kad dėl jo veiksmų V. V. gali mirti, nors ir turėjo bei galėjo numatyti, kad jo veiksmai, t. y. ramento panaudojimas, gali sukelti neigiamas pasekmes kito žmogaus atžvilgiu. Taigi, visos išdėstytos aplinkybės pagrindžia, kad kaltininkas veikė dėl neatsargumo, o ne netiesiogine tyčia (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-7-74-788/2019 ir kt.).

Taigi, iš to, kas aptarta seka, jog esminis netiesioginės tyčios momentas yra tai, kad kaltininkas numato padarinių kilimo galimybę ir jų nenori, tačiau sąmoningai leidžia jiems kilti. Teismų praktikoje tai įvardinama kaip abejingumas padariniams, kadangi kaltininkas net ir numatydamas padarinius, savo veiksmų nekeičia ir pasitikėdamas subjektyviomis

aplinkybėmis tikisi padarinių atsiradimo išvengti. Teismų praktikoje tai dažniausiai konstatuojama tais atvejais, kai: kaltininkas suduoda smūgį nukentėjusiajam į gyvybiškai svarbią kūno vietą, numatydamas, kad nukentėjusysis nuo smūgio gali nukristi, vairuoja automobilį nesilaikydamas kelių eismo taisyklių, šiurkščiai jas pažeidinėja, remdamasis subjektyviomis aplinkybėmis kaip sėkmė ar likimas, yra pasyvus nukentėjusiojo atžvilgiu palikdamas jį sužalotą, nesuteikdamas ir neiškviesdamas pagalbos ir kt.

2.3. Netiesioginės tyčios atirbojimas nuo nusikalstamo pasitikėjimo

Teismų praktikoje neretai susiduriama su problema, kai teismų pozicijos dėl kaltės formos išsiskiria. Pagrindinė problema, su kuria susiduriama atirbojant tyčia nuo neatsargumo – netiesioginės tyčios atskyrimas nuo nusikalstamo pasitikėjimo. S. Bikelis pažymi, kad netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atirbojimo problema yra, ko gero, viena iš sudėtingiausių Lietuvos ir visos kontinentinės Europos baudžiamojoje teisėje (Bikelis, 2008, p. 30). Sutiktina su tokia pozicija, kadangi tarp nusikaltimo, kai kaltininkas veikė netiesiogine tyčia ir tarp nusikalstamos veikos, kuri padaryta dėl nusikalstamo pasitikėjimo, išties siaura riba. Pagal BK 16 str. 1d. veika yra padaryta dėl neatsargumo, jeigu ją padaręs asmuo numatė, kad dėl jo veikos gali atsirasti įstatyme numatyti padariniai, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi jų išvengti arba jeigu jį padaręs asmuo nenumatė, kad gali atsirasti įstatyme numatyti padariniai, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti. Esant neatsargumui, asmuo sąmoningai nenukreipia savo veikos prieš teisinius gėrius, bet nepakankamai parodo jiems dėmesio, dėl to ir kyla žala. Baudžiamosios teisės doktrinoje pažymima, kad atsakomybės už neatsargiai padarytas nusikalstamas veikas modelio pagrindas yra baudžiamajame įstatyme numatytų pavojingų padarinių kilimo faktas. Iš BK įtvirtintų tiek nusikalstamo pasitikėjimo, tiek nusikalstamo nerūpestingumo apibūdinimų matyti, kad jie yra suformuluoti tik materialioms nusikalstamų veikų sudėtims. Taigi, grindžiant asmens baudžiamąją atsakomybę dėl neatsargiai padarytų nusikalstamų veikų, pagrindinis vaidmuo tenka BK įtvirtintų padarinių kilimui. Todėl dėl neatsargumo asmens atlikta veika, nesukėlusi baudžiamajame įstatyme aprašytų padarinių, negali būti laikoma nusikalstama, taigi negali užtraukti asmeniui ir baudžiamosios atsakomybės. Todėl neatsargių nusikalstamų veikų pavojingumas būtent ir slypi ne pačioje atliekamoje veikoje, o jos sukeltuose padariniuose (Šukytė, 2013, p. 658-659). V. Piesliakas pažymi, kad neatsargią nusikalstamą veiką darantis asmuo, skirtingai nuo tyčia veikiančio, suvokia nedarąs baudžiamojo įstatymo netoleruojamos veikos (Piesliakas, 1996, p. 155).

Netiesioginės tyčios atveju pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas yra kaltininko supratimas, kad jis savo veika kėsina į įstatymo saugomas vertybes ir ši veika tiek pavojinga, kad gali sukelti sunkių padarinių, o aplinkybių, neleidžiančių kilti tokiems padariniams, iš esmės nenumato arba apie tai net negalvoja. Netiesioginės tyčios atveju kaltininko intelektinės veiklos sudėtinė dalis yra ir numatymas pavojingų savo veikimo ar neveikimo padarinių, nurodytų BK. Kaltininkas suvokia, kad tokie padariniai labai tikėtini, realūs ar net neišvengiami, taigi savo veikimu ar neveikimu pradeda priežastingumo grandinę, vedančią prie padarinių, nors numatomi veikos padariniai jam nereikalingi ar yra šalutinis rezultatas siekiant tikslo, kuris gali ir nebūti daromos nusikalstamos veikos sudėties požymis. Apibūdinant netiesioginės tyčios valinį momentą pabrėžtina, kad nors kaltininkas savo pavojingos veikos padarinių nesiekia ar net jų nenori, tačiau savo pavojingo elgesio nenutraukia, jo nekeičia ir nemąsto, kaip išvengti galimų pavojingų padarinių. Taigi nėra valinių pastangų išvengti padarinių. Skirtingai nuo netiesioginės tyčios, kaltininko intelektinė veikla nusikalstamo pasitikėjimo situacijomis baudžiamajame įstatyme apibūdinama tik kaltininko psichiniu santykiu su galimais pavojingos veikos padariniais. Kaltininkas dažniausiai suvokia, kad veikia rizikingai, nes paprastai pažeidžia kokias nors privalomas taisykles, instrukcijas ir pan., kartu numatydamas abstrakčią pavojingų savo elgesio padarinių atsiradimo galimybę. Tai suvokdamas kaltininkas vertina savo veikimo ar neveikimo pavojingumą, supranta, kad toks jo elgesys apskritai gali sukelti BK numatytus padarinius, tačiau kartu jis mano (yra įsitikinęs), jog egzistuoja aplinkybės, kurios jo sukurtoje pavojingoje, rizikingoje situacijoje neeis kilti žalingiems padariniams. Lengvabūdišką tikėjimąsi išvengti padarinių lemia nepagrįsta kaltininko nuomonė, kad konkrečiomis aplinkybėmis pavojingų padarinių neatsiras (Prapiestis, J., Prapiestis, D., 2016, p. 49). Taigi, nusikalstamo pasitikėjimo atveju, kaip ir tiesioginės bei netiesioginės tyčios atvejais, kaltininkas numato, kad padariniai gali kilti. Valinį momentą nusikalstamo pasitikėjimo atveju atskleidžia įstatymo formuluotė „lengvabūdiškai tikėjosi tokių padarinių išvengti“. Valinis momentas nusikalstamo pasitikėjimo atveju yra ir galimybė, ir pareiga. Konstatuojant, kad asmens kaltė pasireiškė nusikalstamo pasitikėjimo forma, paprastai valinio momento kontekste nurodoma, jog asmuo turėjo pareigą būti atidesniu, numatyti, kad kils padariniai ir atitinkamai pagal tai keisti savo elgesį. Taigi, kaip pažymima LAT praktikoje, nusikalstamas pasitikėjimas konstatuojamas tada, kai nustatoma, jog asmuo darydamas nusikalstamą veiką suvokė rizikingą veikos pobūdį, numatė, kad jo padarytas teisės aktų nustatytų specialių elgesio saugumo taisyklių pažeidimas gali sukelti neigiamus padarinius, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi šių padarinių išvengti (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-473/2014, 2K-53-628/2020, 2K-142-689/2020 ir kt.).

Išanalizavus kasacinės instancijos teismo praktiką, pastebima, kad dažniausiai su tyčios attribojimo nuo neatsargumo problematika susiduriama veiku, kuriuose naudojamas smurtas, kontekste. Pažymėtina, jog LAT formuoja nuoseklią praktiką, kad, kai kaltininkas pasirenka smurtinį veikimo būdą, tai rodo, jog toks asmuo suvokia, kad tokia veika sukels neigiamus padarinius, kurie įtvirtinti BK. Tai grindžiama tuo, kad pasirinkus smurtinį veikimo būdą, yra akivaizdu, jog kils neigiami padariniai (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-224/2009, 2K-366/2011, 2K-7-193-895/2016 ir kt.). Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatyta, kad kaltininkas K. K. viešoje vietoje, iš pykčio tyčia vieną kartą kumščiu smogė į kairę veido pusę nukentėjusiajam I. P., todėl pastarasis nukrito ant grindų ir ligoninėje mirė. Pasisakydamas dėl kaltininko veikos pavojingo pobūdžio suvokimo, kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad esant netiesioginei tyčiai, kaltininkas suvokia pavojingą savo nusikalstamos veikos pobūdį, taip pat tai, kad jo veikos pavojingi padariniai yra labai tikėtini ar net neišvengiami, ir, nors tokių padarinių nesiekia bei jų nenori, neatsisako ir nekeičia savo pavojingo elgesio. Kaltininkas nesitiki išvengti savo veikos padarinių, o jei ir tikisi, tai remdamasis tik subjektyviais, atsitiktiniais dalykais – sėkme, likimu ir pan. Iš to seka, kad, esant netiesioginei tyčiai, kaltininkas nemąsto, kaip išvengti galimų pavojingų padarinių, arba viltį, kad padarinių nebus, grindžia subjektyviais, atsitiktiniais dalykais. Tokia kaltininko intelektinė valinė veikla iš esmės rodo jo abejingumą galimiems savo pavojingos veikos padariniams ir yra vienas iš esminių požymių netiesioginę tyčią atribojant nuo nusikalstamo pasitikėjimo. Analizuojamos bylos kontekste pažymėtina, kad kaltininkas užsiiminėjo koviniu sportu. Tai suponuoja, kad kaltininkas suvokė, jog jo suduodamas smūgis labai tikėtina, kad bus tikslus ir stiprus. Svarbu ir tai, kad nukentėjusysis buvo neblaivus ir kaltininkas tai žinojo. Neblaivumas suponuoja, kad tokio asmens koordinacija yra sutrikusi. Taigi, kaltininkas, būdamas suaugęs, normalaus protinio išsivystymo, turėdamas pakankamai gyvenimiškos patirties, išmanydamas kovos menus, pasirinkdamas smurtinį veikimo būdą ir smūgiuodamas neblaiviam nukentėjusiajam į gyvybiškai svarbią kūno vietą, negalėjo nesuprasti veikos pavojingumo, t. y. kad nuo tokio smūgio asmuo gali nugriūti ir tai gali sukelti ne tik sveikatos sužalojimą, tačiau ir mirtį. Netiesioginė tyčia konstatuotina dėl to, kad kaltininkas, nors ir nesiekė nukentėjusiojo mirties, tačiau nieko nedarė tam, kad neigiami padariniai nekiltų. Kaip minėta anksčiau, teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad galva yra gyvybei svarbi ir labiausiai pažeidžiama žmogaus kūno dalis, todėl normalaus protinio išsivystymo žmogus negali nesuvokti, jog suduodamas smūgį kitam žmogui į galvą daro veiką, keliančią pavojų kito žmogaus sveikatai ir gyvybei. Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad, kai kaltininkas pasirenka veikos padarymo būdą, dėl kurio įstatymų numatytų pavojingų padarinių kilimo tikimybė tik padidėja, rodo kaltininko veikimą

tyčia. Analizuojamos bylos kontekste pažymėtina, kad kaltininkas pasirinko smurtinius veiksmus, todėl BK numatytų padarinių kilimo tikimybė buvo akivaizdi, o tai rodo, kad kaltininkas veikė tyčia. Pažymėtina, kad analogiškose bylose, kai faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios, formuojama nuosekli praktika, jog asmuo veikia tyčinės kaltės forma (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-7-193-895/2016 ir kt.). Kitoje kasacinės instancijos teismo nutartyje nustatyta, kad R. S. konflikto metu sudavė nukentėjusiajam V. V. smūgį kumščiu į galvą, nuo kurio šis nugriuvo, patyrė galvos traumą ir ligoninėje mirė. Šiuo atveju vėlgi kyla klausimas, ar kaltininkas veikė tyčia, ar dėl neatsargumo. Tai, kad kaltininkas smogė nukentėjusiajam į galvą, rodo, kad neigiamų pasekmių kilimo galimybė buvo didelė, kadangi galva yra gyvybiškai svarbi kūno vieta. Normalaus protinio išsivystymo žmogus negali nesuvokti, jog suduodamas smūgį kitam žmogui į galvą, daro veiką, keliančią pavojų kito žmogaus sveikatai ir gyvybei. Taigi, kaltininkas suvokė, jog kelia pavojų nukentėjusiojo gyvybei, kadangi smogė stiprų smūgį į galvos sritį, numatė, kad tai gali sukelti mirtinus padarinius, ir nors nesiekė nukentėjusiojo mirties, tačiau sąmoningai leido tokiems padariniams kilti. Būtent tai atitinka netiesioginę tyčia, o ne neatsargumą, kaip nurodoma kasaciniame skunde. Pažymėtina ir tai, kad šiuo atveju tyčinės kaltės konstatavimas ir pateikti teismo argumentai dėl veikos kvalifikavimo atitinka kasacinės instancijos teismo nusistovėjusią praktiką analogiškose bylose, kai faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-342/2009, 2K-446/2010 ir kt.). Kitoje vienoje byloje nustatyta, kad G. V. tarpusavio konflikto metu tyčia sudavė L. E. smūgį į kairę akį ir dėl rotacinio judesio galvoje išsiliejus kraujui nukentėjusioji ligoninėje mirė. Pirmosios instancijos teismas veiką kvalifikavo pagal BK 135 straipsnio 1 dalį ir 132 straipsnio 1 dalį, konstatavęs, kad kaltininkas numatė, jog tokiais veiksmais gali sutrikdyti sveikatą, tačiau nesuprato savo veikos pavojingumo nukentėjusiosios gyvybei, todėl nenumatė, kad dėl jo veikos bus atimta gyvybė. Taigi, pirmosios instancijos teismas iš esmės konstatavo, kad veika padaryta „mišria“ kaltės forma, kadangi veika padaryta tyčia, tačiau padariniai kilo dėl neatsargumo. Pirmosios instancijos teismas pažymėjo, kad byloje nėra duomenų, jog G. V. ketino nužudyti nukentėjusiąją ir, nors L. E. mirties priežastis buvo kaltininko suduotas smūgis, tačiau kilęs šios veikos padarinys buvo atsitiktinis. Apeliacinės instancijos teismas pakeitė veikos kvalifikavimą, konstatuodamas, kad kaltininkas nukentėjusiąją nužudė netiesiogine tyčia, kadangi suduodamas smūgį ranka nukentėjusiajai į kairės akies sritį kaltininkas suprato, kad savo veika kėsinaisi į nukentėjusiosios gyvybę, numatė, kad gali jai atimti gyvybę ir, nors nenorėjo atimti gyvybės, tačiau sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti. LAT sutiko su apeliacinės instancijos teismo padarytomis išvadomis ir veikos kvalifikacija pagal BK 129 str.

1 d. Kasacinės instancijos teismas nurodė, kad veika gali būti kvalifikuojama pagal BK 135 str. ir 132 str. įtvirtintų nusikaltimų sutaptį tik tuo atveju, kai vienais veiksmais padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas, tačiau mirtį sukelia kiti kaltininko veiksmai, kuriuos darydamas asmuo numatė, kad jo veika gali sukelti kito žmogaus mirtį, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi šių padarinių išvengti ar nenumatė, kad jo veika gali atimti gyvybę kitam žmogui, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti. LAT pažymėjo, kad šiuo atveju nukentėjusiajai ir sunkų sveikatos sutrikdymą, ir mirtį sukėlė vienas tiesioginis kaltininko smūgis į galvą, o sunkus sveikatos sutrikdymas buvo tik tarpinis smūgio padarinytis ir priėjo išvadą, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai atskyrė kaltininko veikos tarpinius padarinius nuo galutinių. Plenarinė sesija nurodė, kad tokiu atveju kaltininko veika priklausomai nuo kaltės formos turi būti kvalifikuojama kaip tyčinis nužudymas ar neatsargus gyvybės atėmimas. Asmuo, numatydamas, kad jo veikos padariniai gali būti sunkus suluošinimas – sužalojimas arba jo sukeltos komplikacijos ir jų pasekmės, ir siekdamas ar sąmoningai leisdamas tokiems padariniams atsirasti, supranta savo veikos pavojingumą kito žmogaus gyvybei, numato, kad nukentėjusysis gali nuo padaryto sužalojimo mirti. Šiuo atveju kaltininkas numatydamas, kad gali padaryti nukentėjusiajai sunkų ir net gyvybei pavojingą sveikatos sutrikdymą, tuo pačiu metu numatė ir galimybę, kad L. E. bus atimta gyvybė. Smogdamas nukentėjusiajai į galvą kaltininkas suvokė, kad kelia pavojų L. E. gyvybei, numatė, kad gali jai atimti gyvybę, ir, nors ir nenorėjo atimti gyvybės, tačiau sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-P-247/2009 ir kt.).

Taip pat, problematika pastebima bylose, kuriose kaltininkai, neįsitikinę, kad nukentėjusysis gyvas, atima nukentėjusiajam gyvybę, pavyzdžiui, užkasa, įmeta į vandens telkinį be sąmonės, tačiau gyvą asmenį. Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatyta, kad T. A. U., sudavė ne mažiau kaip 23 smūgius Š. K. į įvairias kūno vietas, tuomet Ž. S., K. S. ir E. U. su T. A. U., nuvežė be sąmonės esantį Š. K. į mišką ir iškasę duobę bei į ją paguldę Š. K. užkasė žemėmis, kurios suspaudė jo kūną ir dėl to nukentėjusysis Š. K. mirė. Analizuodamas kaltininkų psichinį santykį su veika, teismas pažymėjo, kad kaltininkai pamatę be sąmonės gulintį Š. K., suprato, kad Š. K. sveikatai ir gyvybei dėl T. A. U. pavartoto smurto iškilo realus pavojus, tačiau nei vienas iš jų neiškvietė greitosios medicinos pagalbos, nenuvežė nukentėjusiojo į artimiausią medicinos įstaigą. Nors K. S. ir E. U. darė nukentėjusiajam dirbtinį kvėpavimą, tačiau neatkreipė dėmesio į nukentėjusiojo kūno temperatūrą, nemandė išsiaiškinti, kaip stipriai T. A. U. sumušė Š. K., o tiesiog pasiklivė T. A. U. manymu, kad Š. K. yra negyvas. Būtent tai patvirtina neatsargios kaltės požymius, t. y. numatė padarinių kilimo galimybę – kad dėl patirtų sužalojimų nukentėjusysis gali mirti, tačiau nesiėmė pagalbos

suteikimo bei gyvybinių funkcijų nustatymo priemonių, pavyzdžiui, nebandė gaivinti aplicdami vandeniu ar kitais būdais. Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad reikšmingą įtaką kaltininkų Ž. S., K. S. ir E. U. suvokimui dėl Š. K. mirties darė T. A. U., kuris neleido kviesti greitosios medicinos pagalbos, ėmėsi iniciatyvos tikrinti Š. K. gyvybines funkcijas ir prieš jį užkasant dar kartą patikino visus, kad nukentėjęsysis negyvas. Taigi, kaltininkai, nors ir žinojo, kad T. A. U. sužalojo Š. K., tačiau neturėjo pagrindo pasitikėti T. A. U. žodžiais dėl Š. K. mirties, iš to seka, kad jie privalėjo patys dėti daugiau pastangų gaivinant Š. K. bei įsitikinant, kad asmuo tikrai negyvas. Teismas konstatavo, kad šiuo atveju pasitikėdami tuo, ką sako T. A. U., kaltininkai elgėsi nusikalstamai nerūpestingai. T. A. U. kaltės kontekste, teismas pažymėjo, kad kaltininkas sudavė virš dvidešimt smūgių nukentėjusiajam į įvairias kūno vietas. Būtent suduotų smūgių skaičius rodo, kad kaltininkas T. A. U. negalėjo nesuprasti, jog tokiais veiksmais gali ne tik sutrikdyti nukentėjusiojo sveikatą, tačiau ir atimti gyvybę. Kaltininkas nurodė, kad po jo suduotų smūgių nukentėjęsysis nesikėlė, tačiau kaltininkas nekviėtė pagalbos, nors matė, kad nukentėjęsysis nereaguoja į aplinką. Taigi, kaltininkas T. A. U. buvo abejingas galimų padarinių kilimui (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-7-58-697/2015 ir kt.). Kitoje byloje nustatyta, kad V. R. ir L. R. po automobiliu rado nukentėjusiąją G. M., kuri buvo praradusi sąmonę, ištraukę G. M., patikrino jai pulsą, dėl apsvaigimo, sumišimo ar asmeninio nepatyrimo objektyviai neįvertino G. M. būklės, t. y. V. R. ir L. R. neįsitikino, ar ji gyva, nesiėmė būtinų priemonių sąmonės netekusiai G. M. gaivinti, neiškvietė pagalbos ir V. R. kartu su L. R. įmetė G. M. į upę, dėl to ji mirė nuo paskendimo. Baudžiamoji atsakomybė už nužudymą pagal baudžiamojo įstatymo 129 straipsnį kyla esant tiek tiesioginei, tiek netiesioginei tyčiai. Esminis skirtumas tarp tiesioginės ir netiesioginės tyčios yra valinis elementas, t. y. jeigu asmuo nori pavojingų padarinių, tokiu atveju pripažįstama, kad jis veikia tiesiogine tyčia, jeigu padarinių nenori, bet sąmoningai leidžia jiems atsirasti, konstatuojama, kad veikia netiesiogine tyčia Neatsargus gyvybės atėmimas gali būti padaromas dėl nusikalstamo pasitikėjimo, t. y. jeigu jį padaręs asmuo numatė, kad jo veikimas arba neveikimas gali sukelti pavojingus šiame kodekse nustatytus padarinius, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi jų išvengti, arba dėl nusikalstamo nerūpestingumo, t. y. jeigu jį padaręs asmuo nenumatė, kad dėl jo veikimo arba neveikimo gali atsirasti pavojingi padariniai, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti. Esant nusikalstamam nerūpestingumui, kaltininkas nesupranta, kad darydamas veiką kelia pavojų kito žmogaus gyvybei. Turėjimas numatyti padarinius yra objektyvus nusikalstamo nerūpestingumo kriterijus, kuris nustato pareigos būti atsargiam, darant atitinkamas veikas, buvimą. Tokia pareiga gali išplaukti iš įstatymo, tarnybos pareigų, profesijos, ankstesnės veiklos, gyvenimo

patyrimo ir pan. Galėjimas numatyti padarinius yra subjektyvus nusikalstamo nerūpestingumo kriterijus, kuris nustato asmens, turinčio atitinkamą pareigą, realią galimybę konkrečioje situacijoje suprasti daromos veikos pavojingumą ir numatyti kito žmogaus gyvybės atėmimą kaip jo veikos padarinius. Apie tai teismas sprendžia įvertinęs kaltininko asmenines savybes – patirtį, kompetenciją, išsilavinimą, sveikatos būklę ir pan. Tokios pozicijos laikomasi ir kitose kasacinės instancijos teismo bylose (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-P-47/2011, 2K-512/2014, 2K-78-511/2019 ir kt). Analizuodamas kaltininkų psichinį santykį su veika, teismas pažymėjo, kad nė vienas iš kaltininkų nesiėmė priemonių, kad be sąmonės esančiai nukentėjusiajai būtų suteikta medicinos pagalba. Teismas pažymėjo, kad vertinant nuteistųjų veiksmus reikšminga, jog nukentėjusiosios gyvybės atėmimas šioje byloje nebuvo momentinis ar vienkartinis veiksmas, kaltininkai atliko aktyvius ir kryptingus veiksmus, t. y. ištraukė iš po automobilio nukentėjusiosios kūną, paimdami nukentėjusiąją už rankų ir kojų įkėlė ją į automobilio bagažinę, nuvažiavo ant tilto, kūną iškėlė iš bagažinės ir bandė numesti nuo tilto į upę, nepavykus – įkėlė atgal į bagažinę, nuvažiavo prie upės krantinės, kūną vėl iškėlė iš bagažinės ir įmetė į upę. Visi veiksmai buvo atliekami sutartinai ir kryptingai veikiant, siekiant atsikratyti kūnu, nuvežti į vietą, kur jis būtų sunkiai surandamas, ar kad suradimui reikėtų ilgesnio laiko. Teisėjų kolegija sutinka su kasacinio skundo argumentais, kad byloje surinktu įrodymų visetas leidžia daryti išvadą, kad kaltininkai nors ir nesuprato, kad įmetant į upę nukentėjusiąją ji dar buvo gyva, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad nuo nukentėjusiosios kūno suradimo iki įmetimo į upę momento buvo praėjęs neilgas laiko tarpas, nukentėjusiosios kūnas buvo tik prispaustas automobilio, nukentėjusiosios kūne nebuvo sunkių ir akivaizdžių sužalojimų, kurie sudarytų pagrindą neabejotinai išvadai, jog G. M. mirusi, turėjo ir galėjo numatyti, kad G. M. buvo dar gyva (LAT nutartis baudžiamosioje byloje 2K-7-54-628/2020 ir kt.).

Taigi, iš kasacinės instancijos teismo praktikos seka, kad atribojant netiesioginę tyčią nuo neatsargumo (nusikalstamo pasitikėjimo), esminis skirtumas yra tai, kad netiesioginės tyčios atveju kaltininkas remiasi subjektyviais dalykais, tikėdamasis, kad padariniai nekils, pavyzdžiui, likimu, sėkme, kaltininkas yra abejingas padarinių kilimui. Tuo tarpu neatsargumo (nusikalstamo pasitikėjimo) atveju kaltininkas tikisi, kad yra aplinkybės, kurios sutrukdys neigiamiems padariniams kilti ir jos yra objektyvios, pavyzdžiui, kaltininko profesinis išmanymas. Neatsargumo atveju kaltininkas nėra pasyvus padarinių kilimui, mąsto, kaip išvengti padarinių kilimo, pavyzdžiui, stengiasi nukentėjusiajam padėti arba apskritai padarinių nenumato, pavyzdžiui, nenumato, kad nukentėjusysis po padarytų sužalojimų gali būti gyvas. Netiesioginės tyčios atveju kaltininkui vis vien, ar padariniai kils, kaltininkas nesiima aktyvių

veiksmų tam, kad užkirstų kelią neigiamų padarinių kilimui, pavyzdžiui, naudodamas smurtinius veiksmus kaltininkas numato, kad kils neigiami padariniai, bet savo veiksmų nekeičia.

3. TYČINĖS KALTĖS RŪŠYS, TIESIOGIAI NEĮTVIRTINTOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE, TAČIAU KONSTATUOJAMOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

BK imperatyviai įtvirtina, kad nusikalstama veika gali būti padaroma tik tyčia ar dėl neatsargumo. Kitų, alternatyvių kaltės formų įstatymų leidėjas neįtvirtina. Kaip minėta, iš BK 14 str. ir 54 str. teismams kyla pareiga kiekvienu konkrečiu pripažįstant asmenį kaltu konstatuoti, kokia kaltės forma ir rūšimi asmuo veikė. Tačiau baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje įsitvirtino ir tam tikros kitos, baudžiamajame įstatyme tiesiogiai nenumatytos tyčios rūšys, nustatomos pagal kelis kriterijus: 1) nusikalstamų ketinimų, paskatų susiformavimo ir įgyvendinimo momentą; 2) nusikalstamos veikos suvokimo apibrėžtumą. Pagal susiformavimo momentą skiriama iš anksto apgalvota (išankstinė) tyčia ir staiga atsiradusi tyčia. Iš anksto apgalvotos tyčios atveju nusikalstamas ketinimas įgyvendinamas per tam tikrą laiką, kuris atskiroms veikoms gali būti labai skirtingas, priklausomai nuo to, kiek dėmesio kaltininkas skiria intelektualiam ir materialiniam pasirengimui nusikalstamai veikai, su kokiomis kliūtimis susiduria ir t.t. Baudžiamosios teisės doktrinoje teigiama, kad iš anksto apgalvota tyčia paprastai rodo didesnę ir kaltininko asmenybės, ir veikos pavojingumą, nes byloja apie kaltininko atkaklumą, ryškią antisocialinę nuostatą ir pan., liudija apie pasirengimą aktyviai daryti nusikalstamą veiką, slėpti įkalčius ir t.t. Kita vertus, ne visada ilgesnis laiko tarpas tarp nusikalstamų ketinimų ir jų įgyvendinimo savaime lemia ir didesnę subjekto ir jo veikos pavojingumą. Teismų praktikoje kaltininko neryžtingumas, dvejojimas, emocinis diskomfortas dėl būsimos veikos jos galimų padarinių nukentėjusiems ir pan. vertintinas kaip aplinkybės, įrodančios mažesnę kaltininko asmenybės pavojingumo laipsnį. Taigi vertinant išankstinės tyčios pavojingumo laipsnį kiekvieną kartą turi būti išsiaiškinamas ne tik laikas tarp nusikalstamų ketinimų susiformavimo ir jų įgyvendinimo, bet ir kitos bylos aplinkybės, pavyzdžiui, kokios priežastys trukdė įgyvendinti nusikalstamus ketinimus, kaip tos kliūtys buvo šalinamos ir t.t. Staiga atsiradusios tyčios atveju nusikalstamas ketinimas įgyvendinamas iš karto arba praėjus labai nedaug laiko po jo susiformavimo. Staiga atsiradusi tyčia turi savo porūšius: 1) paprastoji ir 2) afektinė tyčia. Staiga atsiradusi paprastoji tyčia, palyginti su afektine, susiformuoja kaltininkui esant iš esmės normalios psichinės būsenos. Afektinę tyčią rodo ne tik dažniausiai staigus (momentinis) jos atsiradimas, bet ir psichologinės to atsiradimo ypatybės (paskatos). Pradžią tokiai tyčiai atsirasti būna neteisėti nukentėjusiojo veiksmai (įžeidimas, smurtas, tyčiojimas ir t.t.), nuo kurių nukenčia arba pats kaltininkas, arba jo artimieji. Teismų praktikoje būta atvejų, kai afektinę tyčią sukėlė ilgai trunkantis, fiziškai ir

psichiškai traumuojantis nukentėjusiojo elgesys, nusikalstamos veikos subjektui sukėlęs emocinį stresą, susijaudinimą, pasunkinęs sąmonės veiklą, valios kontrolę, sustiprinęs aplinkybių ir išorinių faktorių poveikį nusikalstamai veikai daryti. Įstatymų leidėjas afekto būseną apibūdina: 1) kaip didelį sumišimą ar išgąstį, sukeltą pavojingo kėsینimosi arba įsibrovimo į būstą, ir laiko esmine sąlyga konstatuoti teisėtą būtinąją gintį, kad ir kokių padarinių būtų sukelta besikėsinančiajam (BK 28 str. 3 d.); 2) kaip didelį susijaudinimą, kurį nulėmė netesėti nukentėjusiojo asmens veiksmai, ir pripažįsta kaltininko atsakomybę lengvinančia aplinkybe (BK 59 str. 1 d. 10 p.); 3) kaip vieną iš prielaidų taikyti švelnesnę, negu numatyta sankcijoje, bausmę (BK 62 str. 2 d.); ir 4) kaip privilegijuotos nusikaltimo sudėties požymį (BK 130, 136 str.) (Švedas et al., 2019, p. 265). Minėtos tyčios rūšys pripažįstamos ir LAT praktikoje, kurioje pažymėta, kad baudžiamosios teisės teorijoje žinomos ir kitos tyčios rūšys, tokios kaip: apibrėžta, neapibrėžta, iš anksto apgalvota ir staiga atsiradusi, tačiau baudžiamasis įstatymas jų nereglamentuoja, todėl teismai, sprenddami nusikalstamos veikos kvalifikavimo klausimus, dėl tyčios rūšies turi pateikti bylos medžiaga pagrįstus argumentus, atitinkančius BK 15 straipsnio nuostatas (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-382/2014, 2K-101-677/2015, 2K-46-895/2020 ir kt.). Taigi, tiesioginė ir netiesioginė tyčia apima ir kitas, jau minėtas, tyčios rūšis. Galima teigti, kad minėtos tyčios rūšys, kurios tiesiogiai baudžiamajame įstatyme neįtvirtintos, sukonkretina tiesioginę ir netiesioginę tyčią, pavyzdžiui, apibrėžta tyčia rodo ne apskritai padarinių, o būtent konkrečių padarinių numatymą.

Iš teismų praktikos matyti, kad neretai kasaciniuose skunduose nurodoma, jog teismas netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą ir suklydo nustatydamas tyčios rūšį. Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatyta, kad A. B. dėl chuliganiškų paskatų, demonstruodamas nepagarbą aplinkiniams, tyčia dūrė peiliu L. S. ir I. K., taip abiem padarydamas sunkų sveikatos sutrikdymą. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai konstatavo, kad kaltininkas veikė tyčia, tik pirmosios instancijos teismas nurodė, kad tyčia buvo neapibrėžta, o apeliacinės instancijos teismas tyčią įvardino kaip apibrėžtą. LAT nurodė, kad teismai, sprenddami veikos kvalifikavimo klausimus, neturėtų operuoti šiomis tyčios rūšimis, kadangi jos išeina už įstatyminio reglamentavimo ribų. Kita vertus, kasacinės instancijos teismas taip pat pažymėjo, kad apeliacinės instancijos teismas privalėjo tai daryti, kadangi pirmosios instancijos teismo nustatytos aplinkybės nepatvirtina išvados, kad kaltininkas veikė neapibrėžta tyčia. Tai pat nurodė, kad toks tyčios rūšies įvardijimas neturėjo įtakos kaltininko veikos kvalifikavimui ir bausmės dydžiui, todėl tai nelaikytina baudžiamojo įstatymo netinkamu pritaikymu (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-382/2014 ir kt.). LAT formuoja nuoseklią praktiką, kad sprendamas dėl asmens veiksmų kvalifikavimo ir apie jo kaltės formą bei tyčinės kaltės rūšį,

nusikalstamos veikos stadiją, teismas turi vadovautis BK bendrosios dalies nuostatomis, o ne įstatyme neapibrėžtomis sąvokomis. Pavyzdžiui, nustatyta, kad kaltininkas M. Ž., būdamas girtas, šaudydamas iš artimo atstumo kitiems asmenims į galvą ir krūtinę, taip padarydamas sunkius kūno sužalojimus, numatė, kad dėl tokių veiksmų nukentėjusieji gali mirti, ir tokių padarinių norėjo. Kasaciniame skunde nurodoma, kad teismai netinkamai aiškino ir taikė baudžiamojo įstatymo straipsnius, reglamentuojančius kaltės institutą. Tinkamas įstatyme nustatytų tyčios rūšių pritaikymas leidžia spręsti, ar kaltininko veika atitinka pasikėsینimo nužudyti požymius, ar turi būti kvalifikuojama pagal kilusius padarinius, nes pasikėsینimas galimas tik veikiant tiesiogine tyčia. Skunde pažymima, kad tiesioginės apibrėžtos ar neapibrėžtos tyčios atvejais veikos kvalifikavimas iš esmės skiriasi. Kasatorius pažymi, kad LAT nutartyse vadovaujamasi baudžiamosios teisės teorijoje žinomomis ir išplėtotomis kaltės teorijomis, todėl nurodo, kad apeliacinės instancijos teismas, sprenddamas šį klausimą, netinkamai rėmėsi BK 15 str. nuostatomis. LAT pažymėjo, kad tai, jog apeliacinės instancijos teismas nepasisakė dėl kaltininko tiesioginės tyčios rūšies, nereiškia, kad teismas negali spręsti, ar kaltininkui tinkamai pritaikytas įstatymas. Tai, kad apeliacinės instancijos teismas vadovavosi įstatymo nuostatomis, o ne įstatyme neapibrėžtomis sąvokomis, laikytina tinkamu tyčios rūšių pritaikymu (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-318-139/2015 ir kt.). Taip pat, kasacinės instancijos teismo praktikoje pažymima, kad tiesioginės neapibrėžtos tyčios atveju sveikatos sutrikdymo kontekste kaltininkas galimybę atsirasti įvairiems jo pavojingos veikos padariniams, t. y. nukentėjusiojo sveikatos sutrikdymui ar nukentėjusioji mirčiai, numato bendrai, kaltininkas tų padarinių sąmonėje nedetalizuoja ir vienodai nori bet kurio iš jų atsiradimo. Byloje nustatyta, kad T. B., stovėdamas ant laiptų, tyčia spyrė A. P. į veidą, pastarasis nuo laiptų nukrito ir taip jam buvo sunkiai sutrikdyta sveikata, konstatuota, kad kaltininkas veikė tiesiogine neapibrėžta tyčia. Kai yra tiesioginė neapibrėžta tyčia, veika kvalifikuojama pagal atsiradusius padarinius – kaip sveikatos sutrikdymas ar nužudymas. Šiuo atveju teismas konstatavo, kad kaltininkas tyčia suduodamas smūgį koja nukentėjusiajam į veidą, kuris tuo metu lipo laiptais, suvokė, jog nuo šio veiksmo nukentėjusysis gali kristi ir susižaloti, taigi abstrakčiai padarinius suvokė ir jų norėjo, todėl turi atsakyti už kilusius padarinius – sunkų sveikatos sutrikdymą. Pažymėtina, kad tyčinės kaltės konstatavimas nagrinėjamoje byloje atitinka kasacinės instancijos teismo formuojamą teismų praktiką analogiškose bylose, kai faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-444/2009, 2K-459/2011 ir kt.).

Kitoje byloje, kurioje nustatyta, kad tarp nukentėjusiojo bei jo draugų ir kaltininko E. K. bei M. J. dėl mažareikšmės dingsties įvyko konfliktas. E. K. mušėsi su nukentėjusiuoju,

abiem konflikto dalyvių pusėms išsiskirsčius į skirtingas puses, E. K. kartu su M. J. grasino susidorojimu ir po pirmiau įvykusio konflikto E. K. priėjo prie su draugais stovinčio nukentėjusiojo ir, nepaisydamas M. J. bandymo jį sulaikyti, ištiesta ranka vieną kartą peiliu nukentėjusiajam. Kasaciniame skunde nurodoma, kad teismai, nevertindami ar atsisakydami vertinti bei atriboti tiesioginės apibrėžtos ir neapibrėžtos tyčios rūšis, neteisingai nustatė valinį kaltininko tyčios turinį, nesugebėjo atriboti siekiamų padarinių esant apibrėžtai ir neapibrėžtai tiesioginei tyčiai. LAT pažymėjo, kad kaltininkas po kilusio tarpusavio konflikto sąmoningai, siekdamas atkeršyti nukentėjusiajam, priėjo būtent prie nukentėjusiojo ir būtent jam esant tarp kitų žmonių dūrė peiliu. Nukentėjusiajam durta į gyvybiškai svarbią kūno vietą. Nusikaltimas nebuvo baigtas dėl priežasčių, nepriklausančių nuo nuteistojo valios. Taigi esant tokioms baudžiamojoje byloje nustatytoms aplinkybėms konstatuota, kad kaltininkas veikė tiesiogine tyčia ir siekė ne kokių nors neapibrėžtų padarinių, o aiškiai suvokė savo veiksmų pavojingumą ir taip elgėsi norėdamas konkretaus rezultato – atimti nukentėjusiojo gyvybę, t. y. veikė tiesiogine apibrėžta tyčia (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-361-942/2018 ir kt.).

Kitoje byloje, kurioje nustatyta, kad R. J. kerštaudamas dėl tariamo A. D. sumušimo, kumščiu smūgiavo ant aukštos atbrailos sėdinčiam A. K. į veidą, dėl ko pastarajam buvo padarytas sunkų sveikatos sutrikdymas ir spyrė bei kumščiu smūgiavo šalia esančiam G. A. į gyvybiškai svarbias kūno sritis, taip sukeldamas jam nesunkų sveikatos sutrikdymą. Konstatuota, kad kaltininkas veikė tiesiogine neapibrėžta tyčia. Sprendžiant dėl R. J. kaltės turinio, buvo atsižvelgta į tai, kad kaltininkas sudavė stiprų smūgį A. D. į gyvybiškai svarbią kūno dalį, kai nukentėjusysis sėdėjo ant aukštos atbrailos. Kaltininkas buvęs boksininkas, o tai leidžia teigti, kad jis, būdamas normalaus protinio išsivystymo ir turintis gyvenimišką patirtį suvokė savo veiksmų pavojingumą. R. J. suvokė, kad jo veiksmai sukels neigiamas pasekmes. Teismas atkreipė dėmesį į aplinkybę, kad kaltininkas nurodė, jog jis susitiko su nukentėjusiuoju jau turėdamas tikslą atkeršyti, tai leidžia daryti išvadą, kad kaltininkas vienareikšmiškai siekė sutrikdyti nukentėjusiojo sveikatą. R. J. tik priėjęs prie nukentėjusiojo A. D. iš karto sudavė stiprų smūgį nukentėjusiajam į veidą, tačiau galimų padarinių nukentėjusiojo sveikatai nekonkretizavo, buvo jiems abejingas. Svarbu tai, kad kaltininkas nurodė, jog matė, kad nukentėjusiajam A. D. po smūgio nukritus iš galvos bėgo kraujas, tačiau R. J. iš įvykio vietos pasišalino. Būtent tai teismui leido konstatuoti, kad kaltininkui buvo nesvarbu, kokie padariniai nukentėjusiajam gali kilti. Taigi, kaltininkas R. J. veikė tiesiogine neapibrėžta tyčia (LAT nutartis baudžiamojoje byloje 2K-7-71-458/2020 ir kt.). Taigi, teismų praktikoje pastebima paradoksali situacija, kai kasacinės instancijos teismas, viena vertus, nurodo, jog turi būti vadovaujamas tik įstatyme reglamentuotomis tyčios rūšimis, kita vertus, pats yra priverstas

analizuoti ne tik tiesiogiai Baudžiamajame kodekse įtvirtintas tyčios rūšis, kadangi vykdo teisminę kontrolę, t. y. peržiūri žemesnių instancijų teismų nuosprendžius.

Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais tyčios konkretizavimas gali turėti reikšmės ne tik bausmės individualizavimui, tačiau ir veikos kvalifikavimui. Vienoje byloje nustatyta, kad V. P. pasikėsino nužudyti E. P., t. y. keletą kartų dūrė peiliu nukentėjusiajai į kaklą ir sudavė keletą smūgių į įvairias kūno vietas, tokiais veiksmais pasikėsino nužudyti E. P. Kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad šiuo atveju nėra pagrindo teigti, jog kaltininkas savo veiksmus atliko būdamas didelio susijaudinimo būsenoje. Nustatyta, kad nukentėjusiosios elgesys, t. y. prisipažinimas, kad kaltininko nemylė, sukėlė kaltininkui neigiamų emocijų, tačiau toks elgesys nelaikytinas itin įžeidžiančiu ar neteisėtu. Teismas konstatavo, kad nėra pagrindo teigti, jog kaltininkas veiką padarė būdamas afekto būsenoje, todėl veika negali būti kvalifikuota pagal BK 130 str. (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-428/2008, 2K-537-303/2015, 2K-282-303/2020 ir kt.). Kitoje byloje taip pat, pasak kasatorių, veika padaryta esant didelio susijaudinimo būsenoje. Nustatyta, kad A. N. automobilyje dingus jam priklausantiems daiktams, įtardamas šių daiktų vagyste A. U. sudavė keletą smūgių nukentėjusiajam į įvairias kūno vietas ir tokiais veiksmais padarė sunkų sveikatos sutrikdymą. Kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad nenustatyta, jog nukentėjusysis būtų atlikęs veiksmus, kurie galėjo sukelti staigų ir didelį susijaudinimą, todėl konstatuota, kad pagrindo veiką perkvalifikuoti iš BK 135 str. į BK 136 str., nėra (LAT nutartys baudžiamosiose bylose 2K-70/2009, 2K-172-942/2016 ir kt.). Aptarti pavyzdžiai rodo, kad tyčios konkretizavimas, t. y. jeigu būtų nustatyta, kad kaltininkai veikė būdami didelio susijaudinimo būsenoje, gali turėti esminės reikšmės, kadangi tai būtų pagrindas veikos perkvalifikavimui. Tačiau dažniausiai susijaudinimas nepasiekia tokio lygio, kad taptų atsakomybę lengvinančia aplinkybe ir lemtų veikos kvalifikaciją. Taigi, kai nėra pagrindo veikas kvalifikuoti pagal baudžiamojo įstatymo straipsnius, kurie numato atsakomybę už nusikalstamas veikas, padarytas dėl didelio susijaudinimo, tyčios konkretizavimas rūšimis, kurios nėra tiesiogiai įtvirtintos įstatyme, turi reikšmės sprendžiant bausmės individualizavimo klausimus, tačiau nelemia veikos kvalifikacijos.

Iš atliktos LAT jurisprudencijos analizės seka, kad neretai kaip vienas iš kasacinių skundų argumentų nurodomas teismo netinkamas baudžiamojo įstatymo pritaikymas nustatant, kokia kaltės forma ir rūšimi kaltininkas veikė. Baudžiamasis įstatymas numato tik dvi galimas kaltės formas, todėl tyčinės kaltės konkretizavimas tyčios rūšimis, kurios nėra tiesiogiai įstatyme reglamentuotos, veikos kvalifikavimui įtakos neturi. Tačiau tyčios rūšies sukonkretinimas turi reikšmės bausmės individualizavimui. Individualizuojant bausmę tyčios

rūšis gali suteikti informacijos apie veikos pavojingumo laipsnį, kaltininko asmenybę. Tai glaudžiai siejasi su BK 54 str. 2 d., kuriame įtvirtintas imperatyvas, kad skiriant bausmę turi būti nurodoma ir kaltės forma, ir rūšis.

IŠVADOS

- 1) Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse esantis kaltės instituto reglamentavimas, lyginant su kai kurių kitų valstybių baudžiamaisiais įstatymais, yra gana platus ir išsamus. Visų analizuotų valstybių baudžiamosios atsakomybės teisinis pagrindas – nusikalstamos veikos sudėtis, kurioje vienu iš būtinų požymių yra kaltė. Tačiau kaltės instituto įtvirtinimo apimtis atskirų valstybių įstatymuose skirtinga.
- 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika rodo, kad tikrasis kaltininko psichinis santykis su padaryta veika atskleidžiamas remiantis ne vien tik jo parodymais, prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką, bet ir objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais. Objektyviųjų nusikalstamos veikos požymių sąrašas nėra baigtinis ir kiekvienu konkrečiu atveju šie požymiai gali būti skirtingi.
- 3) Konstatuojant, kad asmuo veikė tyčia, turi būti nustatyta, kad asmuo suvokė veikos pavojingą pobūdį, numatė padarinių kilimo galimybę ir jų siekė arba jų atsiradimui buvo abejingas. Veikos pavojingumas grindžiamas tuo, kad konkrečia nusikalstama veika yra daroma esminė žala baudžiamojo įstatymo saugomiems gėriams. Padarinių numatymas tyčios atveju siejamas su didele tikimybe, kad padariniai kils. Abejingumas padarinių kilimui siejamas su tuo, kad kaltininkas numatydamas, kokie padariniai gali kilti, savo elgesio nekeičia, kaltininkui vis vien, ar padariniai atsiras, kaltininkas nedaro nieko tam, kad padariniai neatsirastų.
- 4) Netiesioginės tyčios atveju kaltininkas numato padarinių kilimo galimybę, tačiau pasitiki subjektyviomis aplinkybėmis, dėl kurių mano, jog tikėtina, kad padariniai nekils. Neatsargaus nusikalstamo pasitikėjimo atveju kaltininkas suvokia, kad veikia rizikingai ir remiasi objektyviomis aplinkybėmis tikėdamasis, kad padariniai nekils. Netiesioginės tyčios atveju kaltininkas kilusiems padariniams abejingas. Nusikalstamo pasitikėjimo atveju kaltininkas stengiasi, kad padariniai nekiltų.
- 5) Kiekvienoje baudžiamojoje byloje analizuodamas asmens psichinį santykį su veika, teismas tai vertina preziumuodamas, kad asmuo yra pakaltinamas asmuo.
- 6) Nors praktikoje nereti kasacinių skundų argumentai, kad, pasak kasatorių, teismai netinkamai nustato tyčios rūšis, todėl netinkamai kvalifikuoja veikas, tam tikrais atvejais teigiama, kad kaltė apskritai nėra nustatyta, tačiau teismų praktikos tyrimas leidžia tvirtinti, jog teismai iš esmės laikosi Baudžiamojo kodekso 14 str., 15 str. ir 54 str. reikalavimų. Vertinant praktiką laiko atžvilgiu teigtina, kad teismai vis pilniau realizuoja kaltės instituto baudžiamojoje teisėje normas.

- 7) Viena veika sukėlusi tuos pačius padarinius negali būti kvalifikuojama pagal du Baudžiamojo kodekso straipsnius, kadangi vienoje veikoje negali būti skirtingų, o tuo labiau įstatyme neįtvirtintų kaltės formų. Tačiau kasacinėje jurisprudencijoje yra atvejų, kai kaltininko veika vertinama taip, kad galima tvirtinti esant „mišrią“ kaltės formą, kadangi nurodoma, jog veika padaroma tyčia, tačiau šios veikos padariniai kyla dėl neatsargumo ir asmeniui yra inkriminuojami BK 135 str. ir BK 132 str. Tai pažeidžia Baudžiamojo kodekso 14 str., kuriame imperatyviai nustatyta, kad nusikalstama veika gali būti padaroma tyčia ar dėl neatsargumo.
- 8) Kasacinės instancijos teismo praktika dėl baudžiamajame įstatyme tiesiogiai neįtvirtintų tyčinės kaltės rūšių yra prieštaringa. LAT praktikoje yra atvejų, kai nurodoma, kad teismai neturėtų operuoti tyčinės kaltės rūšių formuluočėmis, kurios nėra tiesiogiai reglamentuotos Baudžiamajame kodekse, tačiau atliekant teisminę kontrolę, kasacinės instancijos teismas kartu priverstas konstatuoti konkretų kaltės rūšies turinį. Nors kai kurios kaltę apibūdinančios sąvokos vartojamos praktikoje, pavyzdžiui, apibrėžta, neapibrėžta, iš anksto apgalvota, staiga atsiradusi, nėra tiesiogiai nurodytos Baudžiamajame kodekse, tačiau šios tyčinės kaltės rūšys yra apimamos bendrųjų tyčios rūšių formuluočių, įtvirtintų baudžiamojo įstatymo 15 straipsnyje.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

- 1) Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 40-987.
- 2) Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
- 3) Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/8244/file/Estonia_CC_am2019_en.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 1 d.].
- 4) Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/8266/file/Latvia_CC_1998_am2018_en.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 1 d.].
- 5) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
- 6) Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961). *Vyriausybės žinios*, 18-147.
- 7) Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/4247/file/RF_CC_1996_am03.2012_en.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 1 d.].
- 8) Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/6115/file/Germany_CC_am2013_en.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 2 d.].
- 9) Švedijos Karalystės baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislationline.org/download/id/8662/file/Sweden_criminal_code_am2020_en.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 2 d.].

Specialioji literatūra:

- 10) Andriulis, V. ir kt. (2002). *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia.
- 11) Bielinis, A. (2007). Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė. *Teisės problemos*, 3 (57), 62-86.
- 12) Bikelis, S. (2004). Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje. *Jurisprudencija*, 60 (52), 63-73.

- 13) Bikelis, S. (2007). *Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio leidykla.
- 14) Bikelis, S. (2008). „Sąmoningas leidimas padariniams atsirasti” – turiningas netiesioginės tyčios požymis ar jos intelektualinio momento perafrazė? *Teisės problemos*, 3 (61).
- 15) Kanonų teisės kodeksas (2012). Vilnius: „Katalikų pasaulio leidiniai“.
- 16) Kempen, P.H.P.H.M.C. (2014). *Criminal Law and Human Rights* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/29798-1.pdf> [žiūrėta 2021 m. sausio 29 d.].
- 17) Piesliakas, V. (1996). *Mokymas apie nusikaltimų ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Atviros Lietuvos fondas.
- 18) Piesliakas, V. (2006). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia.
- 19) Plėšnys, A. (2011). *Socialinės filosofijos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- 20) Prapiestis, J., Prapiestis, D. (2016). Kaltės institutas baudžiamojoje kasacijoje. *Teisės apžvalga*, 2 (14), 48-61.
- 21) Putinaitė, N. (1999). Dieviškasis teisingumas I. Kanto filosofijoje: žmogui ir valstybei. Vilnius: Problemos.
- 22) Šukytė, J. (2013). Netasargios kaltės numatymo nusikalstamų veikų sudėtyse problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 5 (2), 655-669.
- 23) Švedas, G. ir kt. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

- 24) *Daktaras prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 42095/98, [2000-10-10]. ECLI:CE:ECHR:2000:1010 JUD004209598.
- 25) *Butkevičius prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 48297/99, [2002-03-26]. ECLI:CE:ECHR:2002:0326 JUD004829799.
- 26) *Garycki prieš Lenkiją*. [EŽTT], Nr. 14348/02, [2007-05-06]. ECLI:CE:ECHR:2007:0506 JUD001434802.
- 27) *Cleve prieš Vokietiją* [EŽTT], Nr. 48144/09, [2015-01-15]. ECLI:CE:ECHR:2015:0115 JUD004814409.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

- 28) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 104-2645.
- 29) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 57-2552.
- 30) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d. nutarimas. TAR, 3068.
- 31) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas TAR, 4356.
- 32) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas. TAR, 6411.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

- 33) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-89/2005.
- 34) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-376/2006.
- 35) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-353/2006.
- 36) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-549/2007.
- 37) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-854/2007.
- 38) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2008.
- 39) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-70/2009.
- 40) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224/2009.
- 41) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-247/2009.
- 42) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-444/2009.
- 43) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-342/2009.

- 44) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-82/2010.
- 45) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-446/2010.
- 46) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13/2011.
- 47) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-47/2011.
- 48) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-366/2011.
- 49) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-381/2011.
- 50) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-459/2011.
- 51) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-4/2012.
- 52) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-514/2012.
- 53) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-641/2012.
- 54) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-201/2013.
- 55) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-402/2013.
- 56) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-1/2014.
- 57) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-178/2014.
- 58) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-173/2014.
- 59) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-382/2014.
- 60) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-412/2014.

- 61) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-443/2014.
- 62) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-473/2014.
- 63) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-404/2014.
- 64) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-512/2014.
- 65) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-150-699/2015.
- 66) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-58-697/2015.
- 67) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-101-677/2015.
- 68) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-155-693/2015.
- 69) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244-942/2015.
- 70) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-292-489/2015.
- 71) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-318-139/2015.
- 72) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-342-699/2015.
- 73) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-412-697/2015.
- 74) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-271-648/2015.
- 75) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-513-697/2015.
- 76) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-386-746/2015.
- 77) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537-303/2015.

- 78) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-498-746/2015.
- 79) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-8-696/2016.
- 80) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-152-693/2016.
- 81) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172-942/2016.
- 82) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-193-895/2016.
- 83) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-410-489/2016.
- 84) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-436-489/2016.
- 85) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016.
- 86) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-697/2017.
- 87) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-185-696/2017.
- 88) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-287-697/2017.
- 89) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-18-719/2018.
- 90) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-102-222/2018.
- 91) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-201-1073/2018.
- 92) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-237-689/2018.
- 93) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361-942/2018.
- 94) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-74-788/2019.

- 95) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-59-697/2019.
- 96) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-78-511/2019.
- 97) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-223-495/2019.
- 98) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-308-648/2019.
- 99) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-53-628/2020.
- 100) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-16-648/2020.
- 101) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-46-895/2020.
- 102) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-648/2020.
- 103) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gegužės 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142-689/2020.
- 104) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-71-458/2020.
- 105) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-153-511/2020.
- 106) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-54-628/2020.
- 107) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-166-628/2020.
- 108) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-242-1073/2020.
- 109) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269-303/2020.
- 110) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-274-697/2020.
- 111) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-282-303/2020.

- 112) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-942/2021.
- 113) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-37-976/2021.
- 114) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-71-495/2021.
- 115) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22-303/2021.

Kiti šaltiniai:

- 116) *Lietuvių kalbos enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.vle.lt/> [žiūrėta 2021 m. sausio 26 d.].

SANTRAUKA

Tyčinė kaltė teismų praktikoje

Viktorija Jokubauskaitė

Magistro darbe analizuojama tyčinė kaltė teismų praktikoje. Ši tema daugiausia nagrinėjama per įvairių nusikalstamų veikų sudėčių prizmę, taip pat analizuojant naujausias Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, kuriose konstatuojama kaltininko kaltė skirtingų Baudžiamojo kodekso straipsniuose įtvirtintų veikų kontekste. Magistro darbe nagrinėjama, kokia kaltės instituto reikšmė bei kokius požymius privalo nustatyti teismai tam, kad būtų galima konstatuoti, jog asmuo veikė tyčia. Taip pat analizuojama, kaip įstatymų leidėjo įtvirtintos formuluotės, reglamentuojančios kaltės institutą, interpretuojamos teismų praktikoje. Pirmojoje magistro darbo dalyje analizuojama tyčinės kaltės istorinė raida, reikšmė, lyginama, kokia apimtimi kaltės institutas įtvirtintas užsienio valstybių baudžiamojoje teisėje ir baudžiamosios teisės moksle. Analizuojant tai, be kita ko buvo pastebėta, kad Lietuvos Baudžiamasis kodeksas, lyginant su kitų valstybių teisiniu reguliavimu, kaltės institutą reglamentuoja daug plačiau. Antrojoje darbo dalyje nagrinėjamos tyčinės kaltės rūšys, kurios yra įtvirtintos įstatymų leidėjo. Analizuojama, kuo skiriasi tyčinės kaltės rūšys, į ką atsižvelgiama, kokios aplinkybės bei kriterijai turi būti nustatytos ir įvertintos, siekiant konstatuoti, kad asmuo veikė konkrečia kaltės forma. Trečiojoje darbo dalyje nagrinėjamos tyčinės kaltės rūšys, kurios nėra įtvirtintos įstatymų leidėjo, tačiau konstatuojamos teismų praktikoje. Šioje dalyje analizuojama, kokias kaltės rūšis išskiria teismai, kaip jos apibrėžiamos, kada gali būti konstatuojamos ir kokia jų teisinė reikšmė. Darytina išvada, kad tyčios rūšys, neįtvirtintos baudžiamajame kodekse, sukonkretina tyčinę kaltės formą.

SUMMARY

Intentional fault in the case law

Viktorija Jokubauskaitė

This master thesis analyses intentional guilt in the case law. This topic is mainly examined through the prism of various criminal offenses, as well as by analysing separate recent rulings of the Supreme Court of Lithuania which establish the guilt of the perpetrator in the context of different criminal offenses envisaged in the articles of the Criminal code. The master thesis examines the significance of the institute of guilt and the features that the courts must establish in order to state that the person acted intentionally. Also, it is analyzed how the formulations regulating the institute of guilt established by the legislator are interpreted in case law. The first part of the master thesis analyzes the historical developments of intentional guilt, its significance, compares the extent to which the institute of guilt is enshrined in the criminal law and its doctrine of foreign states. Analyzing this, it was noticed, among other thing, that the Criminal code of Lithuania, in comparison with the legal regulation of other states, regulates the institution of guilt more extensively. The second part of the master thesis deals with the types of intentional guilt that are envisaged in the legislature. The differences between the types of intentional guilt are examined, also what is taken into consideration, what circumstances and criteria must be met and assessed in order to establish that a person has acted in a specific form of guilt. The third part of the master thesis deals with the types of intentional guilt, which are not established by the legislator, but are established in case law. There it is analyzed what types of guilt do courts distinguish and how they are defined, when they can be established and, also, their significance. It follows that types of fault not enshrined in the Criminal code concretize an intentional form of guilt.